

روژێری فویندکار

بەهارى ٢٠١٩

کۆتوووری کارێگری به جیهانییوون له سههر کۆلتووور
ئوردیبهشت و جنبش دانشجویان چریک در کردستان
ناسینهوه، روژی خویندکاری کورد، خهباتی مهدهنی

Bîrî Xwêndkar

Kovareki Werzi, Rewşenbiri û Giştî Ye
Yekitiya Xwendekarên Demokrat
Ên Kurdistanê Îranê Diweşîne

کۆلتوووری کارێگری به جیهانییوون له سههر کۆلتووور
ئوردیبهشت و جنبش دانشجویان چریک در کردستان
ناسینهوه، روژی خویندکاری کورد، خهباتی مهدهنی

Hejmar
22
Bihar 1391

گۆڤاریکی وەرزیی رۆشنبیری گشتییه

یهکیهتی خۆیندکارانی

دیموکراتی کوردستانی ئێـران

دهری دهکا

ژماره ۲۲

بههاری ۱۳۹۱

سہرنووسہر:

ناسر سألحی ٹہسل

بہرپوہبہری نووسین:

ہہژار رھحیمی

دہستہی نووسہران:

سہلام ٹیسماعیل پوور، عہبباس ٹہحمہدی،

ہوٹشیار ٹہحمہدی، سہرہست ٹورمیه،

عہلی ٹسماعیل نژاد

تایپ: نازاد مستہفاپوور

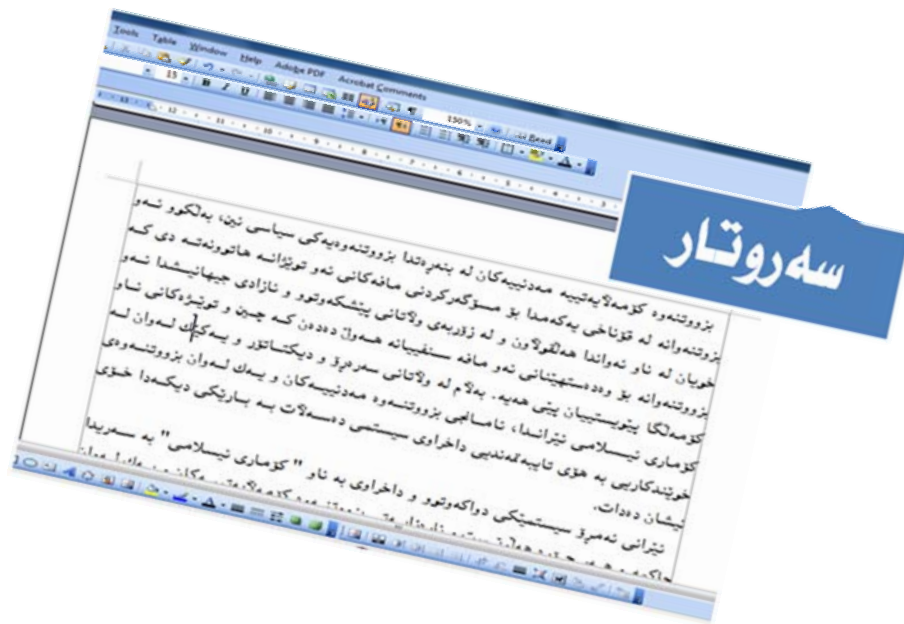
مونٹاژو بہرگ:

سہرہست ٹورمیه

پیرست

۵	سهروتار
۹	ناسینه‌وه، رۆئی خویندکاری کورد، خه‌باتی مه‌دهنی
۲۳	پارادایمی ناخیوی بزاقی خویندکاری سهراسه‌ری له ئیراندا
۳۵	ده‌رچووانی زانستگا و داهاتوویه‌کی پر له بی هیوایی
۴۳	کولتووور و کاریگه‌ری به‌جیهانیبوون له‌سه‌ر کولتووور
۶۱	اردیهشت و جنبش دانشجویان چریک در کردستان
۷۵	دون کیشوتهای سیاسی

بزووتنه وه كۆمهلايه تيبه مه دنييه كان له بنه رهدا بزووتنه وه يه كي سياسي نين، بهلكوو تهو بزوتنه وانه له قوناخي يه كه مدا بو مسوگه ركردني مافه كانى تهو تويزانه هاتوونه ته دى كه خويان له ناو ته وانداهه لقولاون و له زوربهى ولاتانى پيشكه وتوو و نازادى جيهانيشدا تهو بزووتنه وانه بو وه دستهينانى تهو مافه سنفييانه ههول دهدهن كه چين و تويزه كانى ناو كۆمه لگا پيوستيان پي هيه. به لام له ولاتانى سه ره پو و ديكتاتور و يه كي له وان له كۆمارى ئيسلامى ئيراندا، ناماخي بزووتنه وه مه دنييه كان و يه ك له وان بزووتنه وهى خويندكارى به هوئى تايبه نمندى داخراوى سيستى دهسه لات به بارىكى ديكه دا خوئى نيشان ده دات.

ئيرانى ته مپو سيستىكى دواكه وتوو و داخراوى به ناو " كۆمارى ئيسلامى " به سه ريدا حاكمه و هه ر جوړه هه لويسست و ناره زايه تى بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه كان و يه ك له وان بزووتنه وهى خويندكارى به دژكردوه به رانبه ر به دهسه لات و حاكميه تى خوئى ده زانى.

هه ر بو يه به هوئى داخراوى تهو جوړه سيستمگه له، بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه كان چ بيان هه وئى و يان نه يان هه وئى بو لاي چالاكييه سياسيه كان راده كيشرين، چونكه دهسه لائى سه ره پو و توتاليتير لهو سيستمگه له دا هه ر جوړه كار و چالاكييه كي مه دهنى، به چاويلكه ي ته منييه تى و سياسيه وه سه ير ده كات.

يه كي له بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه تيبه كه له ئيراندا زور ته كتيه و چالاكه بزووتنه وهى خويندكاريه. بزووتنه وهى خويندكارى ده روازه ي خه باتى مه دهنى بوو بو بزووتنه وه كۆمه لايه تيبه كان له ئيراندا. هه ر بو يه له ميژووى سياسى خه باتى گه لانى ئيراندا، ته گه لار كۆمه لائى خه لك نه ياتتوانيوه له به رامبه ر به دهسه لات و حاكميه تى سه ره پو و توتاليتيردا ناره زايه تى بنويئى و دهنگ هه لپريت به دژى دهسه لائى سه ره پو، ته وه زانسگايه بوته مه كوى راپه رين، به دژى حاكميه تى سه ره پو و بوته زمان حالى كۆمه لگا و زور جاريش خوئى كردو ته قوربانى ويسته كانى خه لكى ئيران. له وه رزى به هاردا چه ند رووداوى گرنگ له

میژووی بزوتنه‌وهی خویندکاری له ئییران و کوردستاندا تۆمار کراوه که جیگه‌ویگه‌ی تاییه‌تی له بزوتنه‌وهی خویندکاریدا هه‌یه.

ئا- شوێشی فهره‌نگی:

چونکه له لایه‌ك بزوتنه‌وهی خویندکاری له ئییراندا بیری ره‌خه‌گرانه و ئاوه‌زمه‌ندی له به‌رامبه‌ر بیری چه‌قه‌ستوو و دوگم هه‌یه و له لایه‌کی دیکه‌وه فاکته‌ره‌کانی بیری نوێخوازی، مرۆف‌ته‌وه‌ر بوون، دیموکراسی‌خوازی و مودێرن بوون له تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی بزوتنه‌وهی خویندکارییه، هه‌میشه له لایه‌ن پیاوخوازانی ده‌سه‌لاتی سه‌ره‌پۆوه به‌ریه‌ست و کۆسپی بۆ ناوه‌ته‌وه.

هه‌ر بۆیه له پاش قۆرغکردنی ده‌سه‌لات له لایه‌ن ئاخوونده‌کانه‌وه له رۆژی ۱۲ی بانه‌مه‌ری سالی ۱۳۵۹ی هه‌تاویدا، هێرش بۆ سه‌ر زانستگا‌کان له ژێر ناوی " شوێشی فهره‌نگی" دا، ده‌ستی پێ کرد.

به هه‌زاران خویندکار له خویندن بیه‌ش کران، به سه‌دان خویندکار و مامۆستا زیندان و تی‌عام کران. بۆ ماوه‌ی ۳ سال زانستگا‌کان داخرا، گۆپینی نیوه‌پۆکی کتیبه‌کانی زانستگا، شیوه‌ی وه‌رگرتنی (گزینش) خویندکار، شیوه‌ی وه‌رگرتنی مامۆستا، حیجابی ئیجباری بۆ ژنان و کچانی خویندکار و زۆر کرده‌وه‌ی دژه زانستگایی دیکه له تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی ئه‌و به ناو شوێشه‌ فهره‌نگییه بوون.

ب - دیاریکردنی رۆژی خویندکاری کورد

بزوتنه‌وهی خویندکاری کورد له باری ته‌شکیلاتی و رێکخه‌ستنه‌وه میژووییه‌کی دوور و درێژی نییه، به‌لام له ئاستی بزوتنه‌وه‌یه‌کی چالاک و ته‌کتیقا له هه‌زه‌ی زانستگا‌کانی ئییران و کوردستاندا بووه‌ته وه‌زنه‌یه‌کی گرنگ له بزوتنه‌وهی خویندکاریدا و له لایه‌ن

بزووتنهوه خویندکاری ئییران و خویندکارانی نتهوهکانی دیکه‌ی ئییران حیسابیکی تاییه‌تی بۆ ده‌کریت.

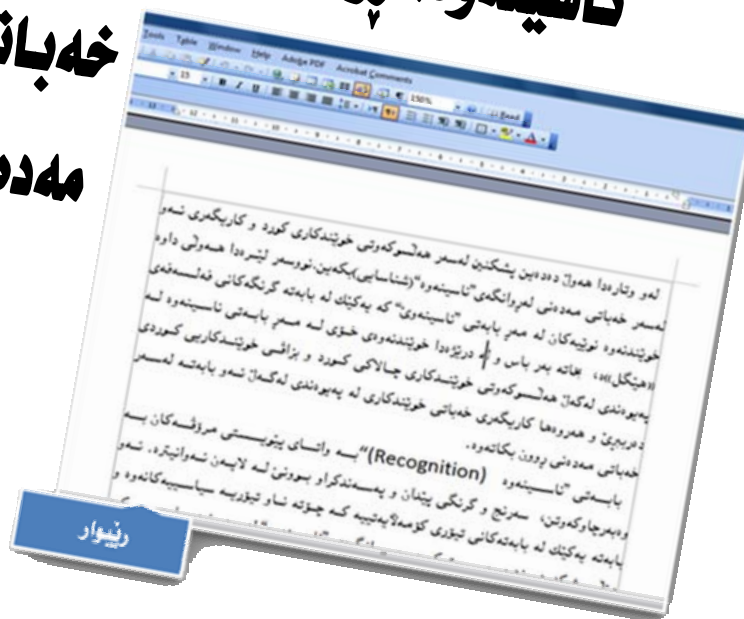
هەر بۆیه چونکه بزووتنهوه‌ی خویندکاریی کورد خاوه‌نی شوناس و پێگه‌ی نتهوه‌یه‌کی بنده‌سته و خه‌ریکی خه‌باتی رزگاربخوازانیه، ئه‌و بزووتنهوه‌یه پێویستی به هێما و سمبولی تاییه‌ت به خۆی هه‌یه. هەر بۆیه یه‌کیه‌تی خویندکارانی دیموکراتی کوردستانی ئییران، رۆژی شه‌هیدبوونی خویندکاری ده‌روه‌ست و شوێشگێڕ کاک ئیسمائیل شه‌ریف زاده‌ی کرد، رۆژی خویندکاری کورد.

دیاریکردنی رۆژی خویندکاری کورد، هه‌نگاوێکی میژووویییه بۆ یه‌کیه‌تی خویندکارانی دیموکراتی کوردستانی ئییران، که وه‌ک شانازییه‌ک له میژووی ئه‌و رێکخراوه‌دا تۆمار ده‌کریت. به تاییه‌ت رۆژی ۱۲ یانه‌مه‌ر که رۆژی شه‌هید بوونی ئیسمائیل شه‌ریف زاده‌یه، مانای ته‌واو شوێشگێڕانه بوون، ده‌روه‌ست بوون، به هه‌لۆیست بوون و تارێکی رامالین ده‌گه‌یه‌نی و گه‌یشتنی خه‌باتی خویندکارانی کورد به رووناکی ده‌رده‌خات.

هەر بۆیه یه‌کیه‌تی خویندکارانی دیموکراتی کوردستانی ئییران، به هه‌ست به به‌رپرسیاره‌تی کردن به روانینی بۆ بزووتنهوه‌ی خویندکاریی کورد، شه‌هید شه‌ریفزاده‌ی وه‌ک هێمای خویندکاری کورد و رۆژی ۱۲ یانه‌مه‌ری وه‌ک رۆژی خویندکاری کورد ناودێر کرد.

ناسینه‌وه، پۆلی خویندکاری کورد،

خهباتی
مه‌دهنی

لهو وتاره‌دا هه‌ول دده‌دین پشکنین له‌سه‌ر هه‌لسوکه‌وتی خویندکاری کورد و کاریگه‌ری ته‌و له‌سه‌ر خه‌باتی مه‌ده‌نی له‌روانگه‌ی "ناسینه‌وه" (شناسایی) بکه‌ین. نووسه‌ر لی‌ره‌دا هه‌ول‌ی داوه‌ خویندنه‌وه نوپیه‌کان له‌ مه‌ر بابته‌ی "ناسینه‌وی" که یه‌کیک له‌ بابته‌ گرنگه‌کانی فله‌سه‌فه‌ی «هیگل» ه، بجاته به‌ر باس و له‌ درپژده‌دا خویندنه‌وه‌ی خۆی له‌ مه‌ر بابته‌ی ناسینه‌وه له‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل هه‌لسوکه‌وتی خویندکاری چالاک‌ی کورد و بزاق‌ی خویندکاری کوردی ده‌رپه‌ری و هه‌روه‌ها کاریگه‌ری خه‌باتی خویندکاری له‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل ته‌و بابته‌ له‌سه‌ر خه‌باتی مه‌ده‌نی روون بکاته‌وه.

بابته‌ی "ناسینه‌وه" (Recognition) به‌ واتای پی‌ویستی مرۆقه‌کان به‌ وه‌به‌رچاوکه‌وتن، سه‌رنج و گرنگی پیدان و په‌سه‌ندکراو بوونی له‌ لایه‌ن ته‌وانی‌تره‌. ته‌و بابته‌ یه‌کیک له‌ بابته‌کانی تی‌وری کۆمه‌لایه‌تییه‌ که چۆته ناو تی‌وریه‌ سیاسییه‌کانه‌وه و هیلی پشکنینی زۆری دروست کردوه‌. روانگه‌ی "ناسینه‌وه" له‌سه‌ر ته‌و باوه‌رپه‌یه‌ که تاکه‌کان، نه‌ته‌وه‌کان و ده‌وله‌ته‌کان نه‌ ته‌نیا بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان هه‌ول دده‌ن، به‌لکوو بۆ سه‌قامگیر کردن و چه‌سپاندنی شوناسی تاییه‌ت به‌ خۆشیان له‌ هه‌ول دان و کی‌شه‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ "شوناس" به‌رپه‌تیر له‌ کی‌شه‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ به‌رژه‌وه‌ندی ته‌وانه‌. له‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل ته‌و بابته‌ به‌شیک له‌ بیرمه‌ندان له‌سه‌ر ته‌و باوه‌رپه‌ن که هه‌ول بۆ به‌ده‌ست هینانی ناسینه‌وه له‌ پیناو شوناس خوازی و پرای ما‌کزی‌مۆمی قازانج، هو‌کاری شه‌رپه‌کانن (۱).

که‌لک وه‌رگرتن له‌ بابته‌ی ناسینه‌وه و پتانسییه‌لی ته‌فسیری ته‌و ده‌توانی هه‌لسوکه‌وتی بزاق‌ی خویندکاری کوردی و کاریگه‌ری ته‌و له‌سه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی کوردستان باشتر بۆ ئیمه‌ روون بکاته‌وه. که‌وایه‌ پی‌ویسته‌ سه‌ره‌تا چیه‌ی ته‌ی (چیستی) بابته‌ی ناسینه‌وه لی‌کبه‌دینه‌وه و دواتر خه‌بات بۆ ناسینه‌وه و ته‌و دۆخه‌ که خه‌بات بۆ ناسینه‌وه له‌ویدا روو ده‌دا و کاریگه‌ری ته‌و له‌سه‌ر خه‌باتی مه‌ده‌نی بجه‌ینه به‌ر باس و لی‌کۆلیینه‌وه.

ناسينەو: ريشەى فەلسەفى و تىۋورى كۆمەلايەتى

بابەتى ناسينەو دەتوانىن لە بۆچوونەكانى بىرمەندى بەناوبانگى ئالمانى «فريدريك هيگل» بدۆزىنەو. ئەگەرچى ھەندىك لە تىۋورىدارپىژەكان وەكو «ھابز» لەسەر ئەو باوەرە بوون كە پىكەاتنى دەولەت لە دۆخى سروشتى (شەرپ بۆ مانەوە يان پاراستنى خۆ) بە ھۆى رىككەوتنى كۆمەلايەتى دروست دەبى، بەلام «هيگل» لە دەرپرېنىكى جياوازدا لە باتى كەلك وەرگرتن لە ئىستىعارەى «دۆخى سروشتى»، لەسەر «مرۆقى سروشتى» قسە دەكا كە ھەزى لە ناسينەو ھەيە و بۆ گەيشتن بەو خۆئاگايىيە، واتە ئاگامەندبوون لە «خۆ» وەكوو مرۆق، دەبى لە لايەن ئەوانىترە وە (ديگران) بناسرىتەو (۲). كەوايە هيگل خەبات بۆ ناسينەو وەكوو سازوكارى جولە لە دۆخى سروشتى بەرەو بونىادنانى كۆمەلگاي ئەخلاقى و دەولەت لىككەداتەو (۳).

ويستى مرۆقى سەرەتايى بۆ ئەو ھى كە وەكوو مرۆق بناسرى، شەرپ و خەباتىكى توندى بە مەبەستى بە دەستەينانى پرستىژ لىدەكەويتەو و ئەنجامەكەى سازبوونى دۆخى دىالكىتىكى «ئەرباب-كۆيلە» يە كە يەك لەوان لە باتى مەترسى مەرگ، ژيانى بەردەبى بە ناچار پەسەند دەكات (۴). لەو دۆخەدا «ئەرباب» بە ھۆى ئەو ھەيكە لايەنى ھاوشان و ھاوئاست بۆ ناسينەو ھى ئەو بوونى نىيە و «بەردە» بە ھۆى ئەو ھەيكە وەكوو مرۆقى ئازاد ناسرى، نارازىن. لە ئەنجامدا خەبات بۆ ناسينەو بەردەوامە. بە بۆچوونى «هيگل»، پەيوەندى ئەرباب-كۆيلە، ھالەتتىكى جەبرى ناسينەو ھەيە و لە راستىدا قۆناغى سەرەتايى ناسينەو ھى نابەرەبەر و نايەكسانە كە دەبى و دەتوانرى لەو تىپەپرېن. ناسينەو ھى راستەقىنە ناسينەو ھەيكە بەرانبەر (مقابل) ھ (۵). پىويستى ناسينەو ھى مرۆقەكان دەبىتە ھۆى ئەو كە ئەوان سىستەمە ھەبوو ھى توشى كىشە و قەيران بكنە و لە ھەولتى پىكەينانى سىستەمگە لىكدا بن كە پىويستىيەكانى ئەوان بۆ ناسينەو ھى باشتر داين بكنە (۶). خەبات بۆ ناسينەو دەتوانى وەكوو ھەولتى تاكەكان بۆ تىپەپرېوون لە قۆناغىكى ناسينەو ھى

قۇناغىڭكى بەرزتر بى. ئاستى يەكەم، ناسىنەۋە لە نىۋان تاكەكانە. ئاستى دوۋەم، ناسىنەۋە لە نىۋان تاكەكانە و دەزگاكانە و ئاستى سىيەم، پىكەاتنى دەۋلەتە (۷). كەۋايە خەباتى سەرەتايى بۇ ناسىنەۋە لە نىۋان تاكەكانە بە مەبەستى گەيشتن بە ناسىنەۋە پوختەتر (كامل تر) دەيىتە ھۆى پىكەاتنى كۆمەلگاي مەدەنى و دواتر پىكەاتنى دەۋلەت و ئەو رەۋتە بەردەۋام بەرەو گەشەسەندىن دەپۋاتە پىش.

«ئەكسىل ھۆنس»، فەيلەسوفى ئالمانى ھەۋلى داۋە تيۋرى ناسىنەۋە ۋەكوو پارادايىمىكى نۆى لە تيۋرى كۆمەلەيەتى پىناسە بكات. ناۋبراۋ لە تيۋرى ناسىنەۋە دا، بانگەشەكانى خوارەۋەى خستۆتە بە رچاۋ :

۱- ناسىنەۋە لە لايەن ئەۋانېتر مەرجى بوۋنى تاكە و ئەو ناسىنەۋەيە ژيانى باشى بەدۋاۋەيە.

۲- ناسىنەۋەى بەرانبەر (متقابل) كە خاۋەن بەھاي يەكسانە، ئەو شتەيە كە دەبى بە يەكتىر بدهين (يان بە يەكتىر قەرزدارين).

۳- ئەو دۆخە كۆمەلەيەتتەيە — ئابوورىيانە كە ۋەھا پەيوەندىيەك نامسوگەر دەگە يە ن، خەسارگەيەنن.

۴- ھەۋل بە مەبەستى ناسىنەۋە لە ناۋەندى (كانون) زۆر لە بزاڭشە كۆمەلەيەتتەيەكانى ھەنوۋكەدا ھەيە.

ئەو چۋار لايەنەى سەرەۋە پەيوەندىيان بە يەكتەرەۋە ھەيە. ئەزمونە نەرىنيىيەكانى ناسىنەۋەى سەقەت، پەرە بە خەبات بۇ ناسىنەۋە دەدات و ئەو خەباتانە بە نۆرەى خۆيان پەيوەندىگەلى كۆمەلەيەتى بەرانبەرتر (متقابل تر) ساز دەكەن كە دەتوانن ژيانىكى باشتىر بۇ تاكەكانە مسۆگەر بىكە ن (۸).

«ھۆنس» بە خويندەنەۋەيەكى دوۋبارە لەسەر بابەتى «ناسىنەۋە» لە تيۋرى «ھىگل»، خەبات بۇ ناسىنەۋە ۋەكوو سازوكارى گەيشتن بە ژيانى ئەخلاقى و باش و چەسپاندنى

یہ کسانى کۆمهلايه تى پیناسه دهکا. ئەو لهسه ر ئەو باوه رپیه که پرۆسه ی ناسینه وه ی به رانه ر له بنه ماله، شیمانیه ی ناسینه وه ی مندال وه کوو، تاکیکى سه ره به خو پیکدینى و ئەو له قوناعى دواترى ناسینه وه له کۆمه لگا، مافه یاساییه کانی به دهست دینى و وه کوو ئەندامیکى به رابه ر و یه کسان له کۆمه لگادا ده ناسرى. ناسینه وه ی ئەو رۆله تابه ته که هه ر تاکیک له کۆمه لگا به رپوه ی دهبا، ده بیته هۆی ئەوه که پیوستییه کانی ناسینه وه ی تاک به شیوه یه کی کاملتر دابین کری و تاک بگا به «باوه ر به خو بوون» (عزت نفس). قوناعه جۆربه جۆره کانی ناسینه وه ده بیته هۆی ئەوه که تاک بگات به «رپز له خو گرتن»، «پروا به خو کردن» و «شانازی به خووه کردن» و یه کسانى کۆمه لایه تى به رپوه بجیت. (۹) که وایه ناسینه وه بریتییه له « وه به ر چاو که وتن یان سه رنج پیدان — به شیوه ی راسته وخۆ یان به هۆی ده زگا کۆمه لایه تى و سیاسییه کان — له ژیر پیناسه یه کی تابه ت که ئەو پیناسه یه ده بیته هۆی هه لسوکه وتیکى تابه ت له لایه ن خاوه نداره که یه وه، یان تیگه یشتنى تاک له خو ی ساز ده کا یان یارمه تى ده دا تا بتوانى توانا و مافه کانی بناسى (۱۰). به واتایه کی ساده تر، سه رجه م مرۆقه کان پیوستى بنه رده تیبیان به ناسینه وه له لایه ن ئەوانیتر هه یه و له مه وداى ئەو ناسینه وه یه دا «خو» (خود) دروست ده بى و شوناسیکى تابه ت به دهست دینى.

خه بات بو ناسینه وه له پانتایی سیاسى

به گشتی ده توانین بلین ناسینه وه به و هۆیه وه که ده رخرى هه بوونى ئەکته ره کان له سیسته مى سیاسى ناوخۆ و شوناسى تابه ت له سیسته م دایه، له پانتایی سیاسه تى ناوخۆ و ده ره وه دا گرنگى هه یه. کرده ی ناسینه وه ئەوه ده ستنیشان ده کا که چ که سیك «مافی ژیان» ی له پانتایی سیاسه ت هه یه. ناسینه وه ی «ئه ویتر» له و دۆخه دا واتای ئەوه یه که تیمه مافی ژیانى ئەومان له پانتایی سیاسه ت په سه ند کردوه. کورد به وه رگرتنى ناسینه وه

وہ کوو «نہ تہوہ» لہ لایہن ٹہوانیتر وہ کوو سوپژہیہ کی سہربہ خو لہ کوئمہ لگای مافی (جامعہ حقوقی) دہناسریت.

لہ وہا خویندندہ وہیہک لہ بابہت ناسینہ وہ، نہ تہوہ کان لہ پانتایی سیاسہت لہ ہہوئی بہدہستہ پینانی ناسینہ وہ دان. لہ لایہک، نہ تہوہ کان لہ ریگہی ناسینہ وہ مافی ژیان لہ پانتایی سیاسی بہ دەست دینن و بہ ناسینہ وہی ٹہوانیتر ٹہو پہیامہ بہری دہکن کہ لایہنی بہرانبہر «بہ شیوہیہک کہ خوئی دہردہخا مہترسییہک بو گشتییہتی (تمامیت) ٹہوان نیہ» (۱۱). ٹہم پرؤسہیہ وہ کوو ناسینہ وہی مینیمومی (حداقلی) یان شل پیشکەش کراوہ (۱۲). خہبات بو ناسینہ وہی مینیمومی لہ چوارچیوہی ویستی نہ تہوہ کان بو بہ رہسمی ناسینی شوناسی نہ تہوہی تایبہت، ماف و داواکارییہ سہرہ تاییہکانیان وہ کوو شارؤمہندیکی بہراہر کہ خاوەن دہسہ لاتی لوکال و ہہریمی خویمان بن، خوئی دہردہخا. بہ لام خویندندہ وہیہکی ماکزیمومی و بہربلاوتریش لہ بابہت ناسینہ وہ ہہیہ کہ تاک یان نہ تہوہ بہ ہوئی تاییہ تمندی تایبہت کہ ہہیہتی ریژی لی دہگیردری. بو وینہ تاکیک کہ ژیانی خوئی لہ پینا و لہ بردنی ئاپارتاید (ہہ لاواردنی رہ گہ زی) تہرخان دہکا، پیویستہ ریژی ریہری دژہ ئاپارتایدی لیبگیردری یان لانیکہم وہ کوو کہ سایہ تییہکی تایبہت پیناسہ بکری، وہ کوو «نیلسون ماندیلا» لہ ٹہفریقای باشوور. ہہروہا لہ بابہت ٹہو نہ تہوانہش کہ شوناس خوازی خویمان بہ بابہت گہلیکی وہک ئازادی، دیموکراسی، پلورالیزم، ریترگرن لہ مافی مرؤف و یہ کسانکی کوئمہ لایہتی گریداوہ و بریاری سہربہ خوئی لہ چوارچیوہی جوگرافیای جہ ماوہری و میژووی خویمان دہدہن، دہبی ریژی تایبہت وہ کوو دہولہ تیکی سہربہ خویمان بو دابنری یان لانیکہم نوینہریان لہ ریکخراوی نہ تہوہ یہ کگرتوہ کان ہہبی. کہوایہ دہتوانین بلین خہبات بو ناسینہ وہی مینیمومی خہبات لہ پینا و مافی ژیانہ، بہ لام خہبات بو ناسینہ وہی ماکزیمومی خہبات بو ناسینہ وہی پیگہ یان تاییہ تمندی تاک، نہ تہوہ یان دہولہ تہ.

ناسینهوه له ناو بنه ماله

بنه ماله یه کهم ده زگای بونیادنان و په روه رده کردنی ناسینه وهییه. پاش له دایک بوونی مندال، بنه ماله بۆ ماوه یه کی تا راده یه ک دريژ ماوه، ته نیا گروپینکه که له گه مندا ل په یوه نندییه کی به ربا لوی هیه. بنه ماله کورده کان رۆلی زۆر گرنگ له ناساندنی نه ریته کان، بۆچوونه کان و بیروبا وهره کان بۆ منداله کورده کان ده گپرن و کاریگه ریه کی زۆریان له سه ر چه شن و چۆنیتی نه و په یوه نندییه کی که مندالی کورد له گه ل داموده زگا کۆمه لایه تییه کان دروستی ده کهن، هیه (۱۳). جۆری جل و بهرگ، ویتزه (ادبیات)، هیما و نه فسانه کان سه رجه م نه و شتانه ن که له پیکه ینانی شوناسی نه ته وهی کورد کاریگه ریه بهرچاویان هیه. مندالی کورد سه ره تا به شیوه یه کی هیور و بهر بهر یی نه و ناسینه وهییه له بابه ت خۆی وه کوو تاکیکی کورد که خاوه ن تاییه تمه ندیگه لیکی تاییه تی تا که که سی و کۆمه لایه تییه له بنه ماله وهرده گریت. ناگامه ند بوون له ناسینه وه و شوناسی جیاواز کاتیک به پرونی لای مندالی کورد دروست ده بیته که نه و منداله دهراته قوتابخانه و به زمان و کولتوری جیاواز په روه رده ده کری. لیته دا مندالی کورد نه و پرسپاره ی بۆ دروست ده بیته که بۆ به زمانی کوردی له قوتابخانه دهرس ناخویندیری و ده بیته له مه وه دوا سه رجه م نه و شتانه ی که پیشتر به کوردی فیتری بووه به زمانیکی تر بیریان لیبکاته وه و قسه یان پیبکات و پییان بنوسی. له راستیدا لیته دا تاکی کورد له گه ل ناگامه ند بوون به جیاوازی نه و دوو شوناسه تووشی پارادۆکسیکی که سایه تی و کولتووریش ده بیته و نه و بابه ته هه موو کات تاکی کورد نازار دده و تووشی قهیرانی ناسینه وه و شوناسی ده کا. نه وه یکه به شیک له نه ته وهی کورد به تاییه ت له باشووری رۆژهه لاتی کوردستان و شار و شارۆچکه کانی کوردستانی بن دهستی تورکیه، سوریه و عیراق تا ئیستا نه یان توانیوه له سه ر ناسینه وهی خۆیان وه کوو نه ته وه یه کی دیار ساغ بینه وه و هه موو کات تووشی دوو دلته له بابه ت ناسینه وهی خۆیان وه کوو تاکیکی کورد و شوناسی نه ته وه ییان وه کوو نه ته وهی کورد له بهرانبه ر تاک و

نەتەوێی بالادەست بوون، دەگەرێتەوێ سەر ئەو پەرۆردە پارادۆکسیکالە که تاکی کورد له ماوەی فێربوون و پەرۆردە بوون له ناو بنەمالە، قوتابخانە، کۆمەڵگا و سەرجهەم دامۆدەزگا پەرۆردەیی و کۆمەڵایەتییه کان له گەڵیدا پرووبەروو دەبێتەوێ.

ناسینەوێ و حیزبە کوردییەکان

خالی جیی ناماژە له پەییوهندی له گەڵ ئەو بابەتە ئەوێه که ئەو ناوچانە له کوردستان که حیزب و رێکخراوی سیاسی و مەدنی له ویدا دروست بوو و خەلکی کورد له رێگەیی خویندکار و روناکبیر و خەباتکارە سیاسی و مەدەنییه کانی ناگادار به شوناسی نەتەوێی و ماف و نازادییه کانی بوو ئەوێ، خەبات بو ناسینەوێ و رێزگرتن لهو ناسینەوێه چ له بنەمالە یان کۆمەڵگا و دواتر له سیستەمی سیاسیدا زۆر به هیتر و بهرچاوتر بوو.

بابەتی ناسینەوێ و هەول دان بو چەسپاندنی ئەو له ناو حیزبە سیاسییه کانی کوردستانیش بی کیشە نەبوو. بەشیک له حیزبە کوردییەکان که پروانگەیه کی تەواو کۆمۆنیستییان له سەرەتاو هەبوو به تەواوی له گەڵ بابەتی ناسینەوێ نامۆ بوون و هیچ به هایشه کیان پی نەدەدا. بنەما تیۆرییه کانی ئەوان، یه کسەر ئەو ناسینەوێ ی که به چوور نە بوو له که م و کورتی و ناتە واویی که له خەباتە نەتەوێیه نەریتییه کانی کوردی پیکهاتبوو، رەتی دەکردهوێ و ئەو جۆرە بابەتانه یان وه کوو بابەتی کۆنەپەرەستی و دواکەوتوانە ناو دەبرد. ئەو جۆرە پرووبەروو بوونەوێ و خو گیل کردن له میژووی خەبات بو ناسینەوێ که به هوی تووش بوون به گێژاوی متافیزیکی دروست ببوو خەساریکی دیکه بوو بو ناسینەوێه گەلی کورد که ئەو جارەیان نه له لایەن نەتەوێی بالادەست به لکوو له لایەن به ناو روناکبیره کۆمۆنیستە کورده کانهوێ ساز ببوو.

له لایه کی ترهه حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئیران که خو ی به گریدراو و دریژەدەری کۆماری کوردستان دەزانی له مەر بابەتی ناسینەوێ چ له تیۆری و چ له کردەوێ کاری زۆر

گرنگ و به نرخى بهرپۆه بردووه. ئەو حیزبه میژووی خەبات بۆ ناسینەوه له لایەن گەلى كورد و رێبەرە مەزنەكەى قازى موحمەد بە باشى پاراست و پەرەى پێدا و نۆژەنى كردەوه. هەر ئەو بابەتە بازارى سیاسەتى كوردى له پاش شۆرشى ۱۳۵۷ بە قازانجى ئەو حیزبه شكاندەوه و ئەوى وەكوو نوێنەرى راستەقینە و یەكەمى كێشەى كورد له رۆژەلآت ناساند. دیارە ئەو نوێنەرایەتییهش بى تێچوو نەبووه و ئەو حیزبه تۆمەتى كۆنەپەرست بوون و بورژوابوونى له لایەن كۆمۆنیستە دوو ناتەشەكانى پێشوو و كوردە لیبرالەكانى هەنووكە بە گیان كریوەتەوه. له گەل سەرجهم راستییەكانى سەرەوه بابەتى ناسینەوه له لایەن ئەو حیزبەش بى كێشە بهرپۆه نەچوو و زۆر جار بە هۆى تۆمەتبار بوون بە جیاوازی خواز(تجزیه‌گلب) كه له لایەن رێژیمی ئێران و روناكبەرە شۆیینیستە فارسەكانە وە خراوەتە پال ئەو حیزبه، ناسینەوهى گەلى كورد له لایەن رێبەرە پێشووكانى ئەو حیزبه له دانێشتنەكانیان له گەل دەولەتى كاتى و هەرۆهە ئۆپۆزیسیۆنى ئێرانى له دەرهوه كەم رەنگ نیشان دراوه. جیى ئاماژەیه هەنووكە ئەو حیزبه و حیزبه كوردییەكانى دیکەى كوردستان هەولێ زۆر دەدەن كه خەبات بۆ ناسینەوهى گەلى كورد له ئاستى مینیمۆمى ﴿هەول بۆ بە رەسمى ناساندنى شوناس و مافى نەتەوهیى و مافى چارهى خۆ نووسین له چوارچێوهى دەولەتى ناوهندى﴾ بەنە پێش بەلام له ئاستى ماكزیمۆمى ﴿هەول بۆ سەر بەخۆیى و بونیادنانى دەولەت و ناسینەوه وەكوو یەكەیه كى جیهانى﴾ هەولێك نەدراوه، بەلام نكۆلیشى لى نەكراوه.

هەرۆهە رەوتى ئیسلامى سیاسى له كوردستان كه پاش شۆرشى ۱۳۵۷ بە ناوى «مەكتەبى قورئان» خۆى دەرخواست بە هۆى تووش بوون بە ئارمانگەرایی متافیزیكى ئیسلامى و فریوخواردن له كۆمارى ئیسلامى و هەل پەرەستى هیچكات خەبات بۆ ناسینەوه له پیناوشوناسى نەتەوهیى پەسەند نەكرد و تا توانى بە دژى ئەو ویستە راوهستاوه.

ناسینهوه و بزاقی خویندکاری کورد

خویندکاری کورد جگه له ههولدان بۆ ئامانج و بهرژه‌وه‌ندییه خویندکارییه‌که‌ی وه‌کوو سه‌رجه‌م خویندکارانی دیکه له ئی‌یران و جیهان و هه‌روه‌ها په‌ره‌پێدان به‌ په‌وته‌ پۆشنبیرییه‌کان له‌ کۆمه‌لگا، ئه‌رکیکی زۆر گ‌رنگ و ئاشک‌رای دیکه‌شی گ‌رتوه‌ته‌ ئه‌ستۆ که‌ ئه‌ویش ”ناسینه‌وه” و سه‌قامگ‌یر کردنی شوناسی کوردی و گ‌واستنه‌ وه‌ ی ئه‌و باب‌ه‌ته‌ یه‌ بۆ ناو کۆمه‌لگایه‌.

بزاقی خویندکاری کوردی له‌ پۆژه‌ه‌لاتی کوردستان به‌ شیوه‌ی به‌رب‌لاو و پ‌استه‌قینه‌ له‌ کۆتایی ده‌یه‌ی ۱۳۶۰ دروست بووه‌، به‌لام چالاکی خویندکاری کورد میژوویه‌کی دوور و درێژتری هه‌یه‌. له‌ پۆژه‌ه‌لاتی کوردستان یه‌که‌م جار له‌ کۆماری کوردستان گ‌رنگی خه‌باتی خویندکاری و چالاکی زانستی ئه‌وان به‌ها و پ‌یزی تایبه‌تی په‌یدا کرد و بوو به‌ هۆی ئه‌وه‌یکه‌ خویندکاری کورد له‌ روانگه‌یه‌کی زانستییه‌وه‌ بچ‌په‌ته‌ ناو باب‌ه‌تی ناسینه‌وه‌ و شوناس خوازی گه‌لی کورد. «قازی موحه‌مه‌د» له‌ سالی ۱۳۲۴ گه‌وره‌ترین ده‌رسی له‌ پیناو ناسینه‌وه‌ به‌ گه‌لی کورد و به‌ خویندکاری کورد دا. ئه‌و ر‌په‌ره‌ مه‌زنه‌ له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یکه‌ ده‌یزانی گیانی له‌ مه‌ترسی مه‌رگ دایه‌ و ر‌ه‌نگه‌ نه‌ته‌وه‌که‌ی بکه‌وه‌یته‌ ک‌یشه‌ و شه‌ر له‌ گه‌ل ر‌یژی سهره‌رۆی په‌هله‌وی و به‌رژه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی بکه‌وه‌یته‌ خه‌ته‌ره‌وه‌ و کۆماری کوردستان تیکشکی، به‌لام بۆ ناسینه‌وه‌ له‌ پیناو شوناسی نه‌ته‌وه‌یی و ده‌وله‌ت سازیی دارشت. له‌ دوا‌ی تیکشکانی کۆماری کوردستان خویندکاره‌ چالاکه‌ کورده‌کان چ له‌ ناوه‌وه‌ و چ له‌ ده‌ره‌وه‌ی کوردستان له‌ هه‌ر ده‌رفه‌تیک بۆ خه‌بات به‌ مه‌به‌ستی به‌ده‌سته‌یانی ناسینه‌وه‌ و شوناسی کوردیی که‌لکیان وه‌رگ‌رتوه‌.

بزاقه‌ سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌ هاوچه‌رخه‌کانی کوردستان له‌ چوارچ‌یوه‌ی حیزب و ر‌یک‌خراوه‌ سیاسی و مه‌ده‌نییه‌کان زۆرت‌ر له‌ ژ‌یر کاریگه‌ریی خویندکاران و ده‌رچ‌وه‌کانی

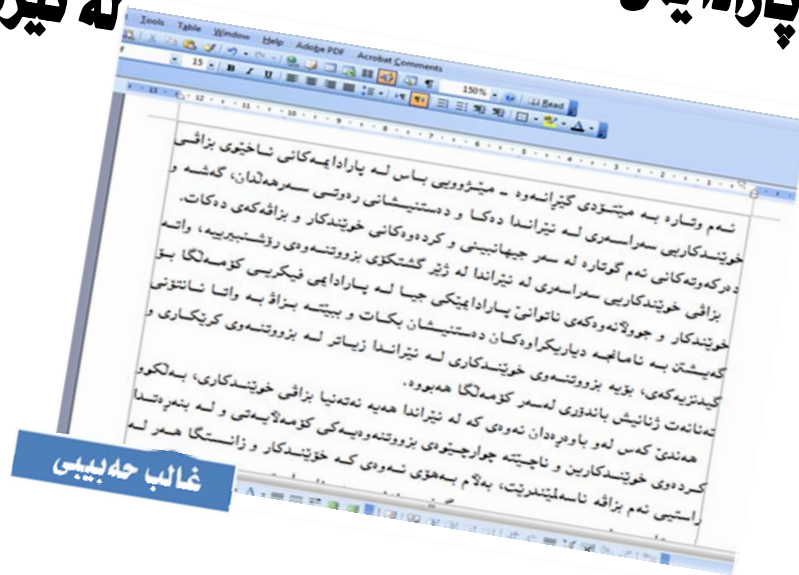
زانكۆكان بووه ن و له سه رجهم ههولته كانيان بابتهتي ناسينهوه و شوناسی نهتهوهییه وهكوو بابتهتی سه رهکی و هه ره گرنهگ، پیناسه كراوه. بابتهتی شوناسی نهتهوهییه بو خویندكاری چالاکی كورد، بنه پهتی تر و گرنهگتر له بهرژه وهندی و كیشه خویندكارییه كانی تهو خوی دهر خستوهه. خویندكاری كورد هه موو كات، ههولتی داوه تهو پرنسیپه كه له رینگه ی خویندنه وهی میژووی خوی و زانستی رۆژه وه به دهستی هیناوه، وهكوو پرنسیپی سه رهکی و هه ره گرنهگ بیخاته ناو بیر و زهینی مرۆقی كورده وه. ئیزافه كردنی وشه ی “كوردی” بو بزاقی خویندكاریی خویندكاره كورده كان خوی نیشانه یه کی پروونه له سه ر جیاوازی و شوناس دیاری كردن بو تهو بزاقه له په یوهندی له گه له بزاقی خویندكاریی ئیران. خه بات و هه ولدان بو دیاری كردنی شوناسی كوردی، ناسیۆنالیسمی كوردی لیکه وتوه ته وه كه سه رجهم ره وته هزری، سیاسی و كۆمه لایه تییه كانی ناو كوردستانی خستوه ته ژیر كاریگه ری خۆیه وه. ته م بابته ته ووزیه کی زۆر به هیزی له ناو كۆمه لانی خه لکی كوردستان و سه رجهم حیزب و رپیکه راوه سیاسی و مه ده نییه كانی كوردستان بو گۆرانكاری له سیسته می چه پینه ر و ئیدۆئۆلۆگی كۆماری ئیسلامی ئیران پیکه یناوه. بزاقی خویندكاریی كوردی له و سالانه ی رابردوودا چالاکی زۆری چه له بواری به رپۆه بردنی رپۆه سمه نه ته وه ییه كان و مانگرتن و نارپه زایه تی ده ربیرینی ناو خوی زانكۆ و چه له بواری چالاکی زانستی و تیۆریزه كردنی ناسینه وه و شوناسی كوردی ته نجام داوه. تهو چالاکییه نه بی تیچوو نه بوون و زۆر جار كیشه ی زۆری بو چالاكه خویندكاره كان دروست كردوه.

خویندكاره كورده كان به چاپ و بلاو كردنه وهی وتاره زانستییه كانیان له بابته كیشه ی كورد، نازادی، دیموكراسی، پلۆرالیزم، كۆمه لگای مه ده نی، یه كسانی كۆمه لایه تی، مافی كه مایه تییه نه ته وه یی و ئایینی و ره گه زییه كان، مافی مرۆق، گه شه و پيشكه وتن خوازی توانییان ناسینه وه یه کی نوێ بو كۆمه لگای كوردی پیناسه بکه ن و ئاستی ویست و داواكارییه كانی نه ته وه ی كورد ببه نه سه ری و به گشتهی ئاسۆی خه باتی مه ده نی له

كوردستان ديارى بگهن. ههروهها ئه و بزاقه توانيويه تى كولتورى «هابزى» ناسينه وه ﴿كه
 هيچ باوهريكى به ناسينه وه و شوناسى كويى (جمعى) ئه ويتر نيه و به دژ خهباتى مهدهنى و
 كۆمه لگاي مهدهنى راده وهستى و ته نيا شهر بۆ مانه وهى خۆى و تواننده وه يان له ناو بردنى
 ئه ويتر په سه ند دهكات ﴿كه له ناو ئيران له ئاستى دهوله تى و روناكبيرى بگۆرپ و كولتورى
 «كانتى» ﴿كه نه ته نيا باوهرى به ناسينه وه و شوناسى كويى ئه ويتره هيه، به لكوو له
 ههولئى چاره سه ر كردنى كيشه و ناكوكيه كان به شيوهى ئاشتيخوازان هيه و كۆمه لگاي
 مهدهنى و خهباتى مهدهنى بۆ ئه و مه به ستانه به پيوست ده زانى ﴿كه له باتى ئه و پيشكه ش
 بكات. روناكبيره ناوه ندگه راكان و شووينيسته فارسه كان زۆريان ههول داوه له روانگه هيه كى
 هابزيه وه ناسينه وه و شوناسى نه ته وه يى كورد و نه ته وه بن دهسته كانى ديكه ي ناو ئيران
 بهرچاو. ئه وان به هيچ شيوه يه ك نايانه وه يى دان به بوونى نه ته وه كان له ئيران دابنين و بۆ
 ئه و مه به ستنه ناماده ن له خو شيان مايه دانين و وه كوو خو يان ده لئىن نه ته وه يه ك به نيوى
 نه ته وه ي فارس له ئيران بوونى نيه و فارسىش قه ومي كه وه كوو هه موو قه ومه كانى كورد و
 تازه رى و توركه مهن و به لوچ و عه ره بى ناو ئيران. بى شك ئه و جو ره نكو لئى كردانه هيچ له
 راستى، بوونى شوناسى نه ته وه كانى ناو ئيران ناگۆرپ. بزاقى خو يندكارى كوردى زۆر به
 دروستى و ژيرانه هه ر له سه ره تا وه ده ركى به و دۆخه سه خته ي كردو وه و ووره ي خۆى بۆ
 به ره نگار بوونه وه له گه ل ئه و بابته خسته گه ر. سالانئىكى زۆر كۆمه لگاي كوردى به هوى
 دۆخى نيزامى گه رى و ئه منييه تى كه كۆمارى ئيسلامى ئيران له كوردستان دروستى
 كردبوو، هه موو ده نگي كى ناسينه وه و شوناس خوازى كوردى كپ كردبوو و مرۆقى كورد
 بى به ش بوو له دهق و نووسراوه و دهنگى په سه نى خۆى مه گه ر له رپيگه ي حيزبه
 كوردىيه كان كه ئه و يش له گه ل هه زاران كو سپ و ته گه ره رووبه روو ده بووه وه .
 خو يندكارى كورد زيره كانه توانيويه تى له كه شى تا راده يه ك كراوه ي زانكو كانكه لكى
 پيوست بۆ خهبات له پيناو ناسينه وه وه رگرئ و كارى گه رى به رچاو له سه ر تا كى كورد

دابني و ئاسوي پيري كۆمهنگاي كوردى بياتە سەرى و ئەوان ئاگادار و ئامادە بۇ خەبات لە پيناو ناسينهوه نه تەنيا لە ئاستى مينيۆمى ﴿ بەرەسى ناسيني شوناسى نەتەوهيى تاييەت، ماف و داواكارىيە سەرەتاييەكان وەكوو شارۆمەنديكى بەرابەر و خاوەن دەسلەتتى هەريى ﴿ بكات، بەلكوو هەروەها بۇ ئاستى ماكرىۆمى ﴿ ريزگرتن لە ويستى بە دەولەتبوون و سەربەخويى وەكوو نەتەوهيهكى ئازاد و خاوەن دەسلەت لە ئاستى جيهانى ﴿ يش ئامادەيان بكات. ئاستى ماكرىۆمى ناسينهوه رەنگە بە بۆچوونى هەنديك كەس ئۆتۆپيايى و ئارمانى بيته بەرچاو بەلام دەبى بلين كە ئارمان گەرابوون يەكيك لەتاييەتمەنديەكانى بزاقى خویندكارىيى لە سەرانسەرى جيهانە. هەروەها دەبى بلين كە هەر ئەو ئۆتۆپيا و ئارمانانەن كە تاكى كورد و حيزب و پيكرخراوه سياسى و مەدەنييهكان و بەگشتىيى كۆمهنگاي كوردىيى ئامادە دەكەن كە بە كەم رازى نەبن و بەردەوام لەهەولتى پەرەپيدان بەگەشەي كۆلتوورى، سياسى و ئابووریدابن.

پارادایمی ناخیوی بزافی خویندکاری سهراسه‌ری له ئیراندا

ئەم وتارە بە مېتۆدى گېرانەو - مېتۆوى باس لە پارادایمەکانى ئاخىوى بزاقى
خویندکاری سەراسەرى لە ئێراندا دەکا و دەستنىشانى رەوتى سەرھەلدان، گەشە و
دەرکەوتەکانى ئەم گوتارە لە سەر جیھانبىنى و کردەوکانى خویندکار و بزاقەکەى دەکات.
بزاقى خویندکاری سەراسەرى لە ئێراندا لە ژێر گشتکۆى بزووتنەوہى رۆشنبىرى، واتە
خویندکار و جوولانەوہکەى ناتوانى پارادایمىكى جیا لە پارادایمى فیکرى کۆمەلگا بۆ
گەشت بە ئامانجە دیارىکراوەکان دەستنىشان بکات و بىتە بزاق بە واتا ئانتۆنى
گیدنزىەکەى، بۆیە بزووتنەوہى خویندکاری لە ئێراندا زیاتر لە بزووتنەوہى کرىکاری و
تەنانەت ژنانىش باندۆرى لەسەر کۆمەلگا ھەبوو.

ھەندى کەس لەو باوەرەدان ئەوہى کە لە ئێراندا ھەبە نەتەنیا بزاقى خویندکاری، بەلکۆ
کردەوہى خویندکارىن و ناچىتە چوارچىوہى بزووتنەوہىکەى کۆمەلایەتى و لە بنەرەتدا
راستى ئەم بزاقە ناسەلمىندرىت، بەلام بەھۆى ئەوہى کە خویندکار و زانستگا ھەر لە
سەرەتاوہ بوونى ھەبوو و بەرەبەرە بە گەشەسەندى چىنى ناوہراست و چوونەسەرى رىژەى
خویندکاران و ھەرەھا کارىگەرى ئەم توێژە بەسەر سىاسەت و کولتورى ئەم کۆمەلگایە
ھەستى پى دەکرى، ئەوا ئەگەر ھەندى پارامىترى بزووتنەوہىشى نەبى، بەلام رىکخستى و
ئامانجىكى ھەبوو.

لێرەدا مەبەست لە ئاخىو کۆمەلای رەگەزى زمانى و بان زمانەوانى کە ھىز دەبەخشە
ئەندىشەى نوى و ھەر لە دەق، دروشم، شىوہى جلۆبەرگ و رەنگ و...وہ بگرە ھەتا
بەلگەھىنانەوہ لەسەر ئەو ئاخىوہى کە گوتارى کۆنى بەھۆى سەرھەلدانى مېتۆدىكى
زانستى وەلا ناوہ ئەم گوتارەش لە نىواخنى ستراتىژى بزاقە کۆمەلایەتییەکان، واتە
زاراوەسازى - گوتار - رىکخستى جى دەگرىت.

پارادایمەکانی بزوتنەى خویندکاریی سەراسەرى بەسەر سێ پارادایمی سەرەکیدا دابەش دەبن کە بریتین لە: یەکەم: پارادایمی چەپ (مارکسیستی) دووھەم: پارادایمی ئیسلامی (سیاسی) سێھەم: پارادایمی لیبرالی (مافی مرۆڤ).

میژووی هاتنی زانستی نوێ بۆ ئێران کە یەکێک لە تاییبەتمەندییە سەرەکییەکانی بریتییە لە جیاکردنەوی دامەزراوەی دینی و رێبازی زانستی لە یەکتری، دەگەریتەووە بو سالی ۱۲۳۰ی زاینی کە "ئەمیرکەبیر" قوتابخانەى "دارالفونوی" بە هاوکاریی پەسپۆرانی ئوروپایی و بە لیروانینیکی پۆزیتیویستی دامەزراند.

ئەم قوتابخانە نوێیە کە لەلایەن مامۆستایانی دینی و نەریتییەووە بە چاویکی سووکەووە سەیر دەکرا، سەرەتا بە رشتەگەلی وەک پزیشکی، نیزامی و سرووشتناسی دەستی پێکرد و پاشان بەرەبەرە بە هاتنی قوتابخانە بە شێوە و رێبازی رۆشیدی عوسمانیەکان لە سالی ۱۲۶۲ لە شاری تەوریز و هەرەها جیاکردنەوی رشتەکان لە یەکتر، زانست بۆ بەشیک لە بژارده و دەستۆریشتووکان، خۆشەویست و شانازی بوو.

لە سەردەمی "ناسرەدین شا" و "موزەفەرەدین شا"دا کیشەى ناخۆیی و باسی مەشرووتە، هەرچەشە بێرکردنەوویەکی سەبارەت بە ناردنی قوتابی بۆ دەرەووە بە مەبەستی فیربونی زانستی نوێ لە میشکی دەسەلاتداران سربپۆووە، ئەم روتە تا دەیهی دووھەمی سەدەى بیستەم درێژەى کیشا. هاتنی رەزاخان و بیری مۆدیرنزا سیۆن و پپویستی زانستی سەردەم بوو بە هۆی ئەوێ کە ناردنی قوتابی بو ولاتانی دەرەو بە تاییبەتی فەرانسە و ئالمان بە کردەووە جیبەجی بکری، کە ئەم پرۆژەییە و کەسانی نێردراو بۆ دەرەووە دواتر بناغەدانەری زانستگا و زانستی نوێ لە ئێراندان.

یەکی لە جیاوازییە سەرەکیەکانی خویندنی قوتابیانی نێردراو بۆ دەرەووە و قوتابیانی ناوخوا ئەو بوو کە لە ولاتانی ئوروپایی قوتابیانی لەتەک زانستی نەزەری وەک ماف، فەلسەفە و بەرپۆبەری و بە گشتی زانستە مرۆیەکان ناشنا بوون و هەر ئەم قوتابیانیە لە

سالى ۱۳۱۳ ھاوکارى رەزاخان بوون بۇ دامەزرانى زانکۆى تاران كە ئامانجى ھەردولا
پېشكەوتنى ئېران بوو، بەلام بە دوو روانگەى جياوازەوہ.

رەزاشا ئامانجى لە دامەزراندنى زانکۆ برىتى بوو لە كەلك وەرگرتن لە لايەنى
"سختافزارى" مۆدېرنىتە واتا پېنگەياندىنى كەسانى پىسپۆر و بەرپۆبەر بۇ دروست كرنى
سىستېمى دەولەت-نەتەوہ كە ناوہندگەرايى و ھەلۋەشاندىنەوہى پېكھاتەى نەرىتى-دىنى
كۆمەلگا، كۆلەكەى سەرەكى پروزەكەى بوون. بۆيە كرنەوى زانستگا وەك ھېما و ھاوکارى
پېشكەوتن لە لايەن بەشىكى كۆمەلگاۋە پىشتىگىرى لېكرا بەلام بى تاگا لەوہى كە ھەر
زانكۆ خۆى دەبىتتە مەكۆ و دايىنەمۆى بەر بەرەكانىيى كۆمەلگا لەگەل دەسەلاتدا.

سالى ۱۳۱۳ كە زانكۆى تاران دادەمەزرى كە شوھەواى فېكرى-سىياسى ئېران بە گىشتى
و شارە گەورەكان بە تايىبەتى، لە ژېر كاريگەرى دياردەيەك بوون بە ناوى دژايەتى
كۆلونىالىسىمى برىتانىا و گەرانەوہ بۆئىرانى كەونارا كە ھەر ئەو كەسانە پەرەپېدەرى ئەم
رېبازە فېكرى و سىياسىيە بوون كە پىشتەر نېردرا بوونە دەرەوہ يان لە رېگاي ئەوانەوہ بە
ماركسىسم ئاشنا بىوون. بۇ نمونە دوو سال لە دواى دامەزرانى زانكۆى تاران،
خۇپىشاندىنەك لە دژى بى مامۆستايى و نەبوونى پىداوېستى لە كۆلېژى تەكنىكى روىدا
كە دوو خۇپىندكارى سەربە گروپى ئەرانى (۵۳ نەفەر) بە ناوہكانى "تەقى مەكى نەژاد" و
"مەمەدزەقا قدوہ" بەرپۆبەيان دەبرد، يان دامەزرانى حېزب(عدالت) و گۆشار(دنبا) كە
دواتر "۵۳ نفر و" حزبى توودە" لېكەوتەوہ.

كەوابو يەكەمىن پارادايى فېكرى خۇپىندكار(بزاڤ) لەم ھەلومەرجەدا پارادايى چەپى
ماركسىستى بوو كە لانى كەم تا رووداۋەكانى جۆزەردانى ۴۲ درېژەى كېشا و لايەنگرانى
بە تەما بوون كە بەم مېتتۆدە، كېشە سىياسىيە-كۆمەلايەتتەكانى كۆمەلگاي ئېران بە
لېروانىيىكى ماركسىستى-لېنىنىستى چارەسەر بكنەن.

له سالی ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۵ که زانستگای ته‌وریز وئیسفهان وهك دووه‌مین زانکۆ دامه‌زران ته‌نیا ۱۰ هه‌زار خویندکار و خوینده‌قان له ئێراندا بوونی هه‌بووه که زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆریان له بنه‌ماله‌ ده‌ست‌رویشته‌کانی شاره‌ گه‌وره‌کانی ئێران بوون و له زانکۆدا به هۆی مامۆستا و بلاوکراوه‌کانی ده‌ره‌وی زانستگا، ناشنای بی‌ی چپ کران.

نایدیۆلۆژیا، ریک‌خستن (ریک‌خراوی خویندکاری حیزبی تووده) و رووداوه‌ نیونه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان سی‌ هۆکاری بنه‌په‌تی بوون که بی‌ی مارکسیسم ببیتته پارادایمی ئاخپوی خویندکاری له سه‌ره‌تا‌کانی دامه‌زرانی زانکۆ و راقه‌ی کۆمه‌لگا، سیاسه‌ت و ئابووری و لاتنی پی‌ بکری و وه‌کوو "هومایون کاتۆزیان" ده‌لێت: له ئێراندا به هۆی نه‌بوونی چینی کۆمه‌لایه‌تی و شه‌ری نیوان پرولتاریا و بورژوا، ده‌سه‌لاتدارانی حکومه‌تی وه‌ک تووژیک سه‌یر ده‌کران که ده‌بی‌ دژایه‌تی بکری‌ن و به‌پیی تیۆریه‌کانی مارکسیسم ته‌م حکومه‌ته‌ به‌کری‌گراوی رۆژئاویه‌ و گه‌وره‌یی و شکۆی ئێرانی که‌ونارای شکاندووه‌.

ته‌م پارادایمه‌ به‌ گشتی تا سه‌ره‌تا‌کانی ده‌یه‌ی چل درێژه‌ی کیشا. له‌ و ماوه‌ زه‌مه‌نیه‌دا که سه‌رماوه‌زی ۳۲ لوتکه‌ی ته‌م شیوه‌ بیرکردنه‌وه‌یه‌ بوو، بزووتنه‌وی خویندکاری به‌ هاتنی ژماره‌یه‌کی زۆری خویندکار و هه‌له‌شانی حیزبی تووده وه‌ک په‌ره‌پێده‌ری بی‌ی مارکسیستی چووه‌ قوناغیکی نوێوه‌.

له هۆکاره‌ سه‌ره‌کیه‌کانی لاواز بوونی پارادایمی چه‌پی مارکسیستی له گۆتاری بزووتنه‌وی خویندکاری سه‌راسه‌ریدا ده‌توانین ئاماژه‌یه‌ بۆ سی‌ فاکت بکه‌ین:

یه‌که‌م: هاتنی رێژه‌یه‌کی زۆر خویندکار بۆ ناو زانکۆکان و په‌راویز بوونی بژارده‌ مارکسیسته‌کان

دووه‌م: دژایه‌تی ده‌سه‌لاتداران له گه‌ل بی‌ی چه‌پ و کرانه‌وه‌یه‌ک به‌پرووی هزری نه‌ته‌وه‌گه‌رابی

سی‌هه‌م: داخستنی حیزبی تووده

کاتیّ باس له پارادایمه کانی بزاقی خویندکاری و ماوهی زهمه نی هه رکام له و پارادایمانه ده که مین ته نیا رووداویک و که سایه تیه ک ناتوانی ریره وی پارادایمیکی فیکری بگوری و کوی پرۆسه که به ستراوه ته وه به کۆمه لیک هۆکاری سیاسی، کۆمه لایه تی و فهره نگییه وه که له نیوان پارادایمه سه ره کیه کانداهندی ورده پارادایمیش درده که ون. به لام نابنه پارادایمی زال به سه ر گشت بزوتنه وه که دا، بۆیه له سه ره له دانی پارادایمی چه پی مارکسیستی تا کوو هاتن و زال بوونی پارادایمی ئیسلامی، پارادایمی نه ته وه گه رایی هه بووه که هه لگری چه ند ره گه زیکی مارکسیستی بوو و "مه دی بازرگان" له که سایه تیه دیاره کانی ئەم شیوه بیرکردنه وه یه بوو.

هه ر له ره وتی گه شه ی بیری مارکسیستی له ناو زانکۆکانی ئیراندا و به نیشانه ی دژکرده و به و ره وته زالّه، گروپ و لایه نه ئیسلامیه کانیش هه ولّی دامه زرانندی ریکخراوی تاییه ت به خویان دا و که وتنه بلاوکرده وی بیری ئیسلامی له ناو توپۆزی خویندکار و زالکردنی هیژموونی فیکریان له بزاقی خویندکاریدا.

دوو هه م پارادایمی ناخوی بزوتنه ی خویندکاری، گۆتاری ئیسلامی سیاسیه. ئەم پارادایمه فیکریه له دواي رووداوه کانی جۆزه ردانی ۴۲ دهستی بالای هه بووه له ئاراسته کردنی بزاقی خویندکاری سه راسه ری و بۆ ماوه ی ۴۵ سال ته واوی جومگه کانی لیکدانه وه سیاسی، کۆمه لایه تی و هزریه کانی کۆمه لگای داگیر کردوو و به کرده وه پارادایمی زالی گۆتاری رۆشنبری و خویندکاری له ئیراندا بوو.

به هۆی ئەوه ی که کۆمه لگای ئیران هه میشه له گه لّ ده سه لاتدا کیشه ی هه بووه و ده سه لاتداران به شیک له مملاتیکه بوون، سرووشتییه که بزاقه کۆمه لایه تیه کان به گشتی و بزوتنه ی خویندکاری، مۆرکیکی ته واو سیاسی پیوه دیار بی و بیاقی سیاسی یه که مین ویستگه ی گۆرانی کۆمه لایه تی بیت. که وا بوو پارادایمی ئیسلامی سیاسیش له دوو

کهسایه‌تی و به‌لام له دوو شوینی جیاوازا گه‌شهی کرد، خومه‌ینی(۱۲۸۱-۱۳۶۸) له حوزه‌ی عیلمیه و شه‌ریعه‌تی(۱۳۱۲-۱۳۵۶) له زانستگا.

روانیی ئەم دوو کهسه بو ئیسلام جیاواز بوو، خومه‌ینی تیۆری حکوممه‌تی پیاوانی ئایینی گه‌شه پێده‌دا و شه‌ریعه‌تی هه‌ولتی ناشت کردنه‌وی ئیسلام و ئینقلابی ده‌دا. بۆیه له لایهن هه‌ندی پیاوی ئایینی نه‌ریتییه‌وه دژایه‌تی ده‌کرا و ته‌نانه‌ت فتوای کوشتنیشی درا. شه‌ریعه‌تی، پیاوی ئایینی(رووحانی) به دیارده‌یه‌کی ناو ئایینی مه‌سیحی له قه‌له‌م‌ده‌داو پیتی وابوو ئیسلام زانای ئایینی هه‌یه نه‌ک رووحانی.

بیری چه‌پ و ئینقلابی له ئیراندا تا‌کوو ناوه‌راستی ده‌یه‌ی په‌نجا هیژمونی هه‌بووه و ته‌نانه‌ت له ره‌وته ئیسلامیه‌کانیشدا هه‌ر بالاده‌ست بووه، به چه‌شنیک که هیژیکه‌ی وه‌ک موجاهدینی خه‌لق که له ده‌رکه‌وته‌کانی پارادایمی ئیسلامیه‌ی، خۆی به هیژیکه‌ی ئینقلابی ده‌ناسینی و له کۆتاییه‌کانی ده‌یه‌ی چلی هه‌تاوی ده‌ست بو چه‌ک ده‌با و خوازیاری پیک‌هینانی ئالوگۆری بنه‌ره‌تی ده‌ییت له کۆمه‌لگادا.

له کوتاییه‌کانی زال بوونی گۆتاری رۆشنی‌بری چه‌پ، ره‌وتیک دروست بوون که باوه‌ریان به تیکه‌لێک له ئیسلام و مارکسیسم بوو که له کهسایه‌تیه‌کانی ئەم بیره "التقاضي" مه‌دی بازرگان، یدالله سحابی، شه‌ریعه‌تی و جه‌به‌هی ملی ئیران بوون که له سه‌ره‌تای ده‌یه‌ی چلی هه‌تاوی به به‌ریانیکی زیاتری ئیسلامی، نیه‌زه‌تی ئازادی ئیرانیان دامه‌زراند. هه‌موو ئەو کهس و لایه‌نانه‌ی که باسمان کردن، یان له ناو زانکۆ ده‌یاخویند یان مامۆستا بوون و یان ریک‌خراوه‌که‌یان له ناو زانکۆکاندا ریک‌خستن و ئەندامیان هه‌بوو به تایبه‌ت که نامیلکه و بلاوڤۆکی حیزبه‌کان له نیو خویندکاران دا بلاوده‌کرایه‌وه و له ته‌ک ئەم جوړه گۆتاره ناشنا ده‌بوون. کاریگه‌ری چه‌پ به‌سه‌ر ئەم گۆتاره ئیسلامیه‌وه تا ئاستیک بوو که له کۆتاییه‌کانی ده‌یه‌ی چل و سه‌ره‌تایی ده‌یه‌ی په‌نجا شه‌ری چه‌کداری به‌دژی ریژیی پاشایه‌تی لیکه‌وته‌وه،

که خۆیندکاران له ناو دوو رێکخراوی چریکه فیداییه کان و موحاهدیندا رۆژی سهرهکیان گێرا.

شۆرشی گهلانی ئێران دهستی پێکردوو سیستیمیکی تهواو ئیسلامی دهسهلاتی گرتیه دهست و زانکۆش که ههمیشه پتانسیلی دژایهتی له گهڵ هیژی پوانخوازو بهپیرۆزکراوی تیدا ههیه، بیه چهقی هیرشه ئایدیۆلۆژیهکانی دهسهلات و بۆ ئهم مهبهستهش پرۆژهی شۆرشی فهرههنگی له زانکۆکاندا بهرپۆیه برد.

دهیهی پهنجای بۆ کۆمهڵگای ئێران دهیهی گهشهی ئابووری و پهههسهندنێ شارنشینێ و چوونه سههوهی رێژهی خۆیندکاران بوو به چهشنیک که له سهههتای سالی ۵۷ ژمارهی خۆیندکاران له ئێراندا سنووری ۱۰۰ هزار کهسی تیپههراوندو له ههموو شاره گهورکان زانکۆ دامهزرا و حکوومهتیش دهستی دایه کۆکردنهوی خۆیندکاره ئیسلامخوازهکان که پیش شۆریش چالاکیان ههبوو و بۆ ئهم مهبهسته ئهنجومهنه ئیسلامیهکان له هاوینی ۵۸ به دامهزراندنی رێکخراوی دهفتهری تهحکیمی وهحدهت خویان رێکخست و به کردهوه بوون به تهنیا رێکخراوی چالاکی بزاقی خۆیندکاری له ئێراندا.

پرۆژهی شۆرشی فهرههنگی، شهری ئێران-ئێراق و بوونی خۆمهینی وهک کهسایهتیهکی ئایینی و سیاسی، هۆکاریگهڵیک بوون بۆ ئهوهی که خۆیندکاره ئیسلامخوازهکان هاوتهههیب لهتهک دهسهلاتدا گوتاری ئیسلامی سیاسی حکومهتی بیته تاکه گوتاری زالی بزاقی خۆیندکاری و یهکدهستی بهروبووچوونه سیاسی و کۆمهڵایهتیهکان له ولاتدا، به چهشنیک که له دواي تیپههرا بوونی ئهه رۆژگاره کهسانیک ههبن که دهیهی یهکهمی دواي شۆرش ۵۷ به بزوتنهوه له قهڵم نهدهن.

خۆیندکاره ئیسلامخوازهکان دوو بهش بوون، بهشیکێ سهرهکیان روویان کرده بهههکانی شهه و دواتر بوون به سیاسییهئوسوولگههراکان و بهشهکهی تریان له زانکۆ و رێکخراوه

پېوهنديداره کانی زانکو، مانه وه و خهريکی ليکولينه وه له دهسه لاتداری کوماری ئيسلامی
ئيران بوون و دواي شهريش هم ره وته به ريفورمخواز ناودير کرا.

نهوانه ی که له زانکوکاندا مانه وه و خهريکی خویندن و نووسین بوون، یه کيتکیان دواتر
رولیکي بهرچاوی گيرا له گورینی ناراسته ی گوتاری خویندکاری سهراسه ری، شه ویش
عه بدولکه ری سروس بوو. به گشتی له و سهرده مه دا رۆشنیبری دینی بووژینه ره وه ی
نیولیرالیسم له ئیراندا بوو.

سروس له سهره تاي دهی شه ست به نووسینی چندی کتیبی گرینگ و تایبته به
مارکسیسم، به ته وای پاشه کشه ی به بیرۆکه ی مارکسیسم له گوتاری رۆشنیبری ئیراندا
کرد و به ره به ره به وانه و تنه وه له سهر هزی کارل پوپیر، به کرده وه بووه به ره پیدهری
بیرۆکه ی لیرالی له بیای سیاسیدا به تایبته که نه و که سیکی نزیکی دهسه لات بوو و
کهسانی دژبه ری نه و یان له شه ردا بوو یان توانای تیوری بو به ره په رچدانه وی هزی نه ویان
نه بوو. سروس وه شه ریعه تی باوه ری به روحانی (ناخوند) که رۆلیگری نیوان خوا و
مرۆقه کان بی نه بوو و ههروه ها به پیچه وانه ی شه ریعه تی، هه ولی بو ناشتکردنه وه ی ئیسلام
و دیموکراسی ده دا. بویه ریژه ی کهسانی که وه نه و بیریان ده کرده وه روو له زیادبوون بوو،
به چه شنیک که بلاوکراوه و نه نجومه نی تایبته به خویمان دامه زانددو که وتنه چالاکی
فیکری-دینی و ره خنه له راقه ی دهسه لات بو دین و ههروه ها زورترین لایه نگرانیان له
تویژی خوینده وارو و زانستی بوو که "دامه زراوه ی که بهان" و دواتر بلاقوکی "کیان"
ناوه ندی هم که سه رویزیونیست (ریفیژینیست) و سکولارانه بوو.

دواي ته و او بوونی شه ری ئیران و عیراق و هاتنه سه رکاری ره فسه نجانی، شه پولی
وه رگیرانی کتیبه فیکریه کانی رۆژئاوا و ههروه ها چونه سه ری حه شیمه تی شارنشین ئیران
هه موویان ده ستیان دایه یه که بو شه وه ی که خه لک زیاتر بیر له کومه لگا و ده ولته بکاته وه .

بۆیە جۆزەردانی ۷۶ و ھەلبەتاردنی خاتەمی خاڵیکی وەرچەرخان لە روانگەیی خەلکی ئێران بۆ سیاسەت، ژیان و داھاتوویان، بوو.

کەوابوو لە جۆزەردانی ۷۶ بەملاوہ بزاقی خویندکاری لە ئێراندا پارادایمی خۆی لە ئیسلامی سیاسیەوہ گۆری بە پارادایمی لیبرالی لە سەر بنەمای جارنامەیی مافەکانی مرۆڤ و بەم چەشنە لیبرالیسمیش لە بیاقی سیاسیدا ھاتە ژیانی ئێرانەوہ.

وہکوو پیشتر ناماژەم بۆ کرد دەفتەری تەحکیمی وەحدەت سەرەکیترین ریکخراوی خویندکاری ئێرانی بوو کە لە ناو زانکۆ و خویندکاراندا پینگەو کاریگەری تاییبەت بە خۆی ھەبوو. ئەندامانی ئەم ریکخراوہ تا سەرەتای دەییە ھەفتا بیروبوچوونی چەپ و رەخنەگەرانیان بە نەسبەت دەسەلات و دەولەتی رەفسەنجانی بوو بەلام لە ساڵی ۷۳ بەملاوہ کە ھیزی رۆشنیری دینی بە ریبەرایەتی سروش ھات ئیتر خویندکاران لە لایەن دەولەتی رەفسەنجانیەوہ کەوتنە ژیر فشار و وەرچەرخانیک بەرەولای سکولاریسم و ئازادبۆزی لە ناو ئەندامانی ئەو ریکخراوہ روویدا کە بوو ھۆی پشٹیوانی کردنی ئەوان لە کاندیداتۆری خاتەمی. واتا خویندکار و بزوتنەیی خویندکاری لە ئامانجیکی دادپەرەرانەوہ گۆردرا بە ئامانجیکی ئازادبۆزانە.

بزاقی خویندکاری لە دواي رووداوہکانی پووشپەری ۷۸ چووہ قونایگی نوێوہ بە کردوہ بوو بە ھیزیکی تەواو سیاسی کە خاتەمی و ریفۆرمخوازەکان نەیاندەتوانی داخوایە بنەرەتیەکانی خویندکاران بەدییین، بۆیە لایەنە ریفۆرمخوازەکان کەوتنە دەستیوہردان لە بزاقە کە دواجار دەفتەری تەحکیمی وەحدەت وەک نوینەری بزاقی خویندکاری سەرەسەری بەسەر دوو بەرەدا داہەش بوو کە لایەنیکیان باوہریان بە کارکردن لە چوارچۆی ئەو سیستمە و لایەنەکی دیکە ھاتنە سەر ئەو بروایەیی کە ریفۆرمخوازەکانیش ناتوانن داخوایەکانی ئەوان جیبەجی بکەن بۆیە دروشمی تیبپەرین لە خاتەمیان بەرزکردوہ.

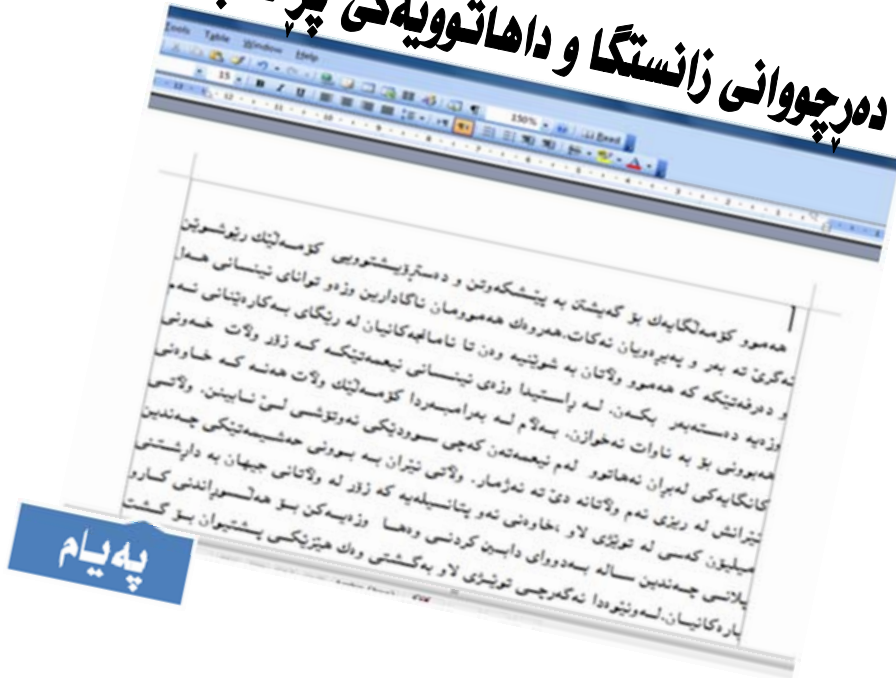
ئەگەر ئەو روانگەيەي ئارمىند موسس (ARMAND MAUSS) مان بە لاوہ پەسند بېت كە پېيى واىە ھەموو دياردە كۆمەلايەتتەكان، لەوانە بزاقى خويندكارى لە رەوتى ميژوويى خوياندا قۇناغى سەرھەلدان، گەشە، دابەش بوون و لەنيوچوون ئەزموون دەكەن، ئەوا بزاقى خويندكارى سەراسەرى لە ئيراندا و دەفتەرى تەحكيمى وەحدت لە دواى گەشەيەكى بەربلاو بە تايبەت لە سالانى ۷۵ تاكوو ۸۰، قۇناغى دابەش بوون و پەرتەوازەيى ئەزموون كرد و لە كۆتايى سالى ۸۰ و سەرەتاي ۸۱ گەورەترين ئينشيعايى بە ناوى تەيفى عەلامە(زۆرينە) و تەيفى شيراز(كەمينە) تىكەوت.

گروويى عەلامە كە زۆرينەي دەفتەرى تەحكيمى وەحدەتيان پىك دەھينا خاوەن ئايدىا و بەرنامەيەكى سياسى- ئابوورى ئەوتۆ بوون كە رەگەزەكانى لە ئەندىشەي لىبرال و مافى مرۆفەو سەرچاوەيان گرتبوو و دواتریش ھەندى لە ئەندامانى سەربەم گرووپە خويان لە ژيەر چەترى خويندكاران و خويندەفانانى لىبرالى زانكۆكانى ئيران كۆ كردهوہ. بەلام بە ھاتنەسەركارى مەجموودى ئەجمەدى نەژاد و سەركوتى چالاكانى خويندكارى و ھەرەھا ھەلاتنى تيؤريسيەنەكانى بزاقى خويندكارىي بۆ دەرەوہى ولات، دەسپىكى وەرزيكى نويى لە بزاقى خويندكارىي سەراسەرى سەرى ھەلدا، كە وەپەرھينەرەوہى سالانى دەيەي شەستى ھەتاوى و شۆرشى فەرھەنگيە.

ھاتنى ئەجمەدى نەژاد بۆ سەر تەختى دەسەلات و ئەو باكگراوہندە فيكرى-سياسيە كە لە داگيركردنى باليؤزخانەي ئامريكا، شۆرشى فەرھەنگى و شەرى ھەشت سالە ھەيبوو ھۆكارپىكەن كە سالانى دواى ۸۴ بە قۇناغىكى نوي لە بزاقى خويندكارى لە قەلەم بەدەين، قۇناغىكە كە لەويدا رىكخستەكانى دەفتەرى تەحكيمى وەحدەت و رىكخستەكانى سەر بە لايەنە ئيسلامىيەكانى وەك بزوتنەوہى عەدالەتخواز، ئەنجومەنى ئيسلامى خويندكارانى سەربەخۆ و بەسيجى خويندكارى رۆل و كارىگەرى جارانيان نامينيت، كە بە پال پشتى دەسەلات ھەولتى قۇرخكردنى زانكۆ و ئامانجى بزاقى خويندكارى بەدن. رووداوہكانى دواى

هەلبەئاردنی جۆزەردانی ۸۸ و باس کردنی دەسەڵات لە پیلانی دوژمنان، بەرتەسکردنەوهی چالاکی خۆیندکاران و داتاشینی بابەتێک بە ناوی (کرسی‌های آزاداندیشی) لە ناو زانکۆکاندا بە مەبەستی هیژموونی حەوزە بەسەر زانکودا، ناماژەیه‌کن بۆ قونایکی نوی له بزاقی خۆیندکاری سەراسەری که له‌ویدا خۆیندکار نەتوانی رەسالةتی خۆی که بریتیه له پرسیار کردن و رەخنەگرتن له دەسەڵات وەدی بیینی و وەک پەسپۆریک له خزمەت کردەوه و ناماچی دەسەڵاتدا بییت. که شوهه‌وای سیاسی-کۆمە‌لایه‌تی له بەرامبەر خۆیندکاردا دوو ریڭای هیشتوتەوه، یان وەک قوتابیانی خۆیندنگه هەلس‌و‌کەوت بکه‌ی، واتا گوێرایه‌لی و گوینەدان له ئاست رووداوه سیاسی و فەرهنه‌نگیه‌کانی ولات یان ئەوهی که خۆت وا نیشان بدهی که ئەم ولاته هیچ که‌م و کورپی و کیشه‌یه‌کی تیدا نیه و هه‌موو شتی‌ک له جی‌ی خۆیدا‌یه. ئەم که‌توارة سیاسییه‌ وای کردوه که خۆیندکاران نەتوانن یه‌کده‌ستی و یه‌کریزی خۆیان مسۆگەر بکه‌ن و به‌ کرده‌وه بزاقی خۆیندکاری سەراسەری له چه‌شنیک رکوود دا‌یه که زۆربه‌ی خۆیندکاران ریڭای دەرەوهی ولات بگرنه‌ به‌ر و له‌ گە‌ل هاتنی خۆیندکارانی‌ش سرووشتییه که ریبه‌ران و تیۆریسینه‌کانی بزاقه‌که‌ش له ناوخۆ نەمی‌نن و پرسیار له‌ سەر بزاقی خۆیندکاری سەراسەری درووست بییت.

دهر چووانی زانستگا و داها توویه کی پر له بی هیوایی

ھەموو كۆمەلگايەك بۆ گەيشتن بە پيشكەوتن و دەستپويشتوويى كۆمەلنىك رېوشووين
 ئەگرى تە بەر و پەپرەويان ئەكات. ھەرەك ھەموومان ئاگادارين وزەو تواناي ئينسانى ھەل
 و دەرفەتتەكە كە ھەموو ولاتان بە شوينىيە وەن تا ئامانجەكانيان لە رېگاي بەكارەينانى ئەم
 وزەيە دەستەبەر بکەن. لە راستيدا وزەي ئينسانى نيعمەتتەكە كە زۆر ولات خەونى
 ھەبوونى بۆ بە ئاوات ئەخوازن. بەلام لە بەرامبەردا كۆمەلنىك ولات ھەنە كە خاوەنى
 كانگايەكى لەبران نەھاتوو لەم نيعمەتەن كەچى سوودىكى ئەوتۆشى لى نايينن. ولاتى
 ئيرانش لە ريزى ئەم ولاتانە دى تە ئەژمار. ولاتى ئيران بە بوونى حەشيمەتتەكى چەندىن
 ميلليۆن كەسى لە توپى لائو، خاوەنى ئەو پتانسىلەيە كە زۆر لە ولاتانى جيھان بە دارشتنى
 پلانى چەندىن سالە بەدرواي دابىن كردنى وەھا وزەيەكن بۆ ھەلسوراندنى كارو
 بارەكانيان. لەو نۆدەدا ئەگەرچى توپى لائو بەگشتى وەك ھىزىكى پشتيوان بۆ گشت
 بوارەكاني كۆمەلگا دى تە ئەژمار بەلام توپى لائو خويندەوار ئەو وزەيەيە كە بە چەندىن
 قات بايخى لەسەرتە لەناو كۆمەلگايەك كە بەدرواي ھىزى كارامە بۆ پيشكەوتن ئەگەرپت.
 بەلام لە ئيرانى ژىر چەپۆكى كۆمارى ئىسلامى بەداخووە ھىچكام لە بە شەكاني ژيانى
 خەلك لەسەر ياسا و ريساي خۆى نيبە و بارودۆخى توپى خويندەواريش بەداخووە لەم
 چوارچۆپوھە بەدەر نيبە. لە بارودۆخى ھەنووكەدا لە ئيران بە ھەزاران كەس ئەبينن كە
 ئەگەر پرسىاريان لى بکەى چ كارەى؟ لەو لآمدا ئەلەين كە كارناس ياكارناسى بالآى فلان
 بە شمان خويندووە و ئىستاكە چەند مانگ يا چەند سالە بيكارين. ئەگەر ولاتانى تر بە
 دەست ھەژارى و نەبوونى وزەي چينى خويندەوار و ئاكادىمىك ئەنالينن لە ولاتى نيمەدا كە
 بەداخووە ھىچ بواريكى وەك باقى ولاتانى جيھان ناچيت، ئەو خويندەوار و دەرچووانى
 زانستگانن كە لەبەر بيكارى و نەبوونى شوينىك بۆ بەكارھينانى ليھاتوويەكانيان
 ئەنالينن و كەس نيبە بگاتە فرىايان. بە سرنجدان لەم چەند دپرەي سەرەو كە ئامازەمان

پيكرد لىم وتارەدا ويپراي تيشك خستنه سەر ھۆكارەكانى پيىكەاتنى توييژىك لەناو كۆمەلگاي ئيراندا بەناوى دەرچووانى زانستگايى بيىكار (فارغ التحصيلان بيىكار) ناسەوارەكانى پيىكەاتنى وەھا قەيرانىك لەناو توييژى زانستگايى و دەرچوو بە كورتى ئەخەينە بەرباس. بۆ ھاتنە ئاراي ھەر قەيرانىك بەدئىيايەو كۆمەلنىك ھۆكار بوونيان ھەيە كە لە پيپوھندى لە گەل باسەكەى ئيمەشدا ئەتوانين ئامازە بەم ھۆكارانەى خوارەو بەكەين.

ئا_ نەبوونى پلان و بەرنامەى كارامە ئە لايەن وەزارەتى خویندىنى بالآ و

وہزارەتەكانى بەرپرس

وہزارەتى خویندىنى بالآ وەك بەرپرسى سەرەكى بواری زانستگا و خویندىن لە ئيراندا دپتە ئەژمار كە خۆى تەنيا بە بەرپرسى پيىگەياندىنى خویندىكاران و وەرگرتن و دانى پروانامە بە خویندىكاران ئەزانيت و تا ئيستنا چەندين جار بەرپرسانى ئەم وەزارەتخانەيە رايانگەياندووہ كە ئەوان بەرپرسى داھاتووى خویندىكاران نين. ئەگەرچى لە پراولتەتدا ئەوان بەرپرسى داينىكردى داھاتوويەك لە كار و دامەزراندن بۆ خویندىكارانى دەرچوو نين، بەلام بەشى كيشەدارى پرسەكە ئەوہيە كە نەبوونى ھاوپيپوھندى و بەرنامەيەكى گونجاو و روون لەگەل وەزارە تە بەرپرس كانى تر لەمبوارە وەك وەزارەتى كار ،وہزارەتى ئابوورى و ... بۆتە ھۆى ئەوہى كە بەرپرسانى خویندىنى بالآ تەنيا ئەركى خۆيان بەوہ بزانتن كە لە ريىگاي تاقىكارىيەك لاوان وەك خویندىكار بە ليشاو وەرگرن و پاش چەند سال كە خویندىكار كات و ژيان و مالى تەرخان دەكات بۆ خویندىن لە زانكو، ئەو وەك دەرچوويەكى زانستگايى تەحويلى كۆمەلگا بەدەن بى ئەوہى كە باقى دەزگاكانى ولآت بەرنامە و داھاتوويەكيان بۆ ئەو بەناو دەرچوويە زانستگا دارپيشيت. بە پيى ئەو ئامارانەى كە بەرپرسانى ريىژيم رايانگەياندووہ سالانە زياتر لە يەك ميليۆن و نيو لە دەرچووانى زانستگاکان، دەرژينە ناو بازاری كارەوہ و بەواتايەكى تر تىكەلى كاروانى چەندين ميليۆن كەسى بيىكاران ئەبن بى

ئەو دەي كە ئاسۆيەكى روونيان لە بەرچا و بێت. سەرەپرای ئەو دەش كەردنەو دەرگای زانستگاکان و ئیزندان بۆ ئەو دەي كە لەهەر سێ كەسێ كە ناوئوسى ئەكەن بۆ زانستگا، دوو كەسیان بتوانن بێن بۆ زانستگا و بەم چەشنە بردنەسەرەو دەي رێژەي وەرگرتنى خویندكاران بە تايبەت لە زانستگای بەناو پەيامى نور بى هیچ بەرنامەيەك بۆتە هۆي ئەو دەي سالانە بە هەزاران كەس لە رشتەگەلێكدا درێژە بە خویندن بەدەن كە بازاري كاری لى ئاخذراوه و هیچ شوینێك بۆ كەلك وەرگرتن لە بەهەرەكانى ئەم خویندكارانە لەدوارۆژی خویندندا بوونی نەبێت.

ب. گرتەكانى بواری پەرەردە لە زانستگاکاندا

لە زانستگاکانى ئێراندا زیاد لەو دەي كە خویندكار بۆ ئەو پەرەردە بكریت تا تواناكانى لە بواری كردهیى بختە گەر، لە بارى تیۆریكەو وانهكان گرینگیان پى ئەدریت و خویندكاران لەبارى فكرى و وانه تیۆریكەو كەو و پۆشته ئەكرین، تەنانەت خویندكارانى بەشى فەنى و تەكنیکیش لە دەس ئەم شیو بەرەپنانه ئەنالینن و بەرەو رووی گرت بوونەتەو. خالیكى تر كە لەو پێوەندیەدا جیگای تاماژەيە ئەو دەي كە زۆر لە وانهی كە لە زانستگاکاندا ئەگوتیئەو بە تايبەت لە بواری زانستە مرۆییە كان، تەنیا كۆپیهك لەو زانستانەيە كە لە رۆژئاوا ئەگوتیئەو و بى ئەو دەي كە ئەم زانستانە لەگەل كۆمەلگای ئێراندا بگونجیئندرين یا شتیكى زیاتریان پێو زیدە بكریت دووپاتە و چەندپاتە ئەكریئەو و بە و تەي مامۆستایەكى زانستگا "" لە ئێراندا زیاتر بەداخووە كاویژی زانست ئەكریت نەك ئەو دەي كە زانست بەرەم بێت ""، هەر ئەم كیشەيە بوو تە هۆي ئەو دەي كە بەرپرسانى خویندنى بالای رێژیم رابگەيەنن كە زیاترین رێژەي بێكارانى خویندكارانى دەرچووی زانستگا، لەناو ئەو توێژە لە دەرچووانى زانستگاکاندا كە زانستە مرۆییە كان خویندووە. ئەگەر سەیرىكى ئەو كتیبانە بكەين كە لە زانكۆكاندا ئەگوتیئەو، ئەبیین كە

زیاتر له ۹۰ لسه دی ناوهرۆکه کانیان بهرهمی زانیانی بیانینه شهویش له زۆریه یاندا بابه تگه لیککی چهن دین دهیه پیش ته نیا دوویات شه کرینه وه بی شهوی که نوژهن بکرینه وه یا هزری شه مریبی بیرمندانن جیهانی تیدا بخری ته روو، هه شه هم کهم و کووریانه بو ته هوی شهوی که خوتندکاریک که به کومه لیک له زانیاری و زانستی بیانی و تا رادهیه کی زور کون شه چیتته ناو کومه لگا ، هه رچی شه کات ناتوانیت تواناکانی له مهیدانی کرده وه دا بخاته گه ر و له م روه وه یان بیکار ده بیت یان ناچار ده بیت شان بداته بهر کارگه لیک که هه یچ پیوه ندیه کیان به و بواره وه نییه که شه بروانامه ی تیدا وه رگرتوه .

ج. نه خوشی نابووری ولات

له نابووریه کی له حالن گه شه دا هه مووکات بواری نو ی بو که لک وه رگرتن له تواناییه کانی ده رچوانی زانستگاکان له نارادایه ، به لام له نابووریه کی وه ک نابووری نه خوشی ئیران که روژ نییه له گه ل قهیرانی نو ی به ره و روو نه بیت و چهن دین و چهن د کارگا و کارخانه و کومپانی بازارگانی داخران و هه رهس هینان و شکستی خو یان رانه گه یه نن، هه روه ها دووژمنایه تی و دژایه تی ریژیم له گه ل ته وای ولاتانی جیهان و بهرنامه ناوکیه پر چهرمه سه ریبه که ی و ته حریمه یه که له دوا ی یه که کانی ولاتانی جیهان دژ به ئیران و ده یان سیاسه تی نادرستی تری ریژیم بو ته هۆکاری داخرانی ده روازه کانی هاتنه ژووره وه ی سه رمایه و بواری وه به ره یینان و به م شیوه یه شکستی نابووری ولات هاتۆته کایه وه . به دلنیا یه وه له وه ها نابووریه کدا نه ته نیا هه یچ ده رفه تیک بو وه گه ر خستنی تواناکانی تو یژی ئاکادیمیک به دی نا کریت به لکوو به پیچه وانه شه وه روژله دوا ی روژ کومه لیککی زیاتر شه که ونه ناو شه پۆلی بیکاران ه وه .

ئەوھى ئامازەمان پېيدا بە كورتى چەند ھۆكاریك بوون بۆ بېكارى دەرچووانى زانستگاكان لە ئېرانى ئەمەردا. بەلام با بزانی ناسەوار و ئاكامەكانى وەھا رەوشىك بۆ خویندكارانى دەرچوو و كۆمەلگا چ ئەبیت.

ئا. كېشەو گەرتتە دەروونىيە كان

یەكێك لە سەرەكى ترين ناسەوارەكانى ھاتنە ئارای ئەم بارودۆخى پر بى ھىوايىيە كە بەلى بەسەر توپىزى خویندەوار و دەرچووى زانكۆكاندا كېشاو، كېشە و گەرتى دەروونىيە. توپىزى دەرچووى زانكۆكان، كاتىك ئەبىنىت پاش چەندىن ساڵ ماندروويەتى و شەونخوونى و دەرس خویندن، لە وڵاتدا ھىچ بەھايەكى پىنادریت و ھىچ ناسۆيەكى روون لە بەرچاوى خۆى نابىنىت تووشى شكست و كېشەى دەروونى ئەبىتەو و زۆرجاران گەردەى گەلێك كېشەى وەك خەمۆكى و بېزارى لە ژيان ئەبىتەو. بەواتايەكى تر لاوانى خویندكار كاتىك پاش قەبوڵ كردنى ھەمووچەشنە زەھمەتێك ئەبىنن كە لەلایەكەو ھىچ جىگايەك نىيە كە توانايەكانيان بچەنە گەر و لەلایەكى ترەو ئەگەرچى خویندن و ئاكادېمىك بوون پلە و پايەيەكى كۆمەلایەتى لە ناو كۆمەلگادا پىداون، بەلام لەھەمانكاتدا واى لىكردوون كە توانايى كار كردن لە زۆر بوارى ناسايان ئەبیت. ئەمەش بەھۆى ئەوھى كە كار كردن لەناو بازاری ئازادا ھەم پىويستى بە ئەزموون و كارامەيى ھەيە و ھەم پىويستى بە سەرمايەى سەرھتايى ھەيە كە ئەوان لەھەردوو فاكترەكە بېبەشن. سەرھەراى ئەو، زۆرجار لۆمەى بنەمالە و دەورووبەر ئەبى تە دەردى سەربارى باقى دەردەكان، كاتىك ئەم توپىزە لە رەوشى بىكاریدا بۆ ماوھەيەكى زۆر ئەمىننەو. دلساردى و بىمەيلى قوتابىيانى ئەمرۆكە و خویندكارانى داھاتوو يەكێكى تر لەو ناسەوارە نەرىنيە روحيانەيە كە بەھۆى بىكارى دەرچووانى زانستگاكان دیتە پىشى. توپىزى قوتابى ئەمرۆكە كاتىك ئەبىنن، برا و خزم و دۆستانيان پاش چەندىن ساڵ خویندن ئىستاكە سەرگەردان و بى ھىوان بەرادەيەكى زۆر

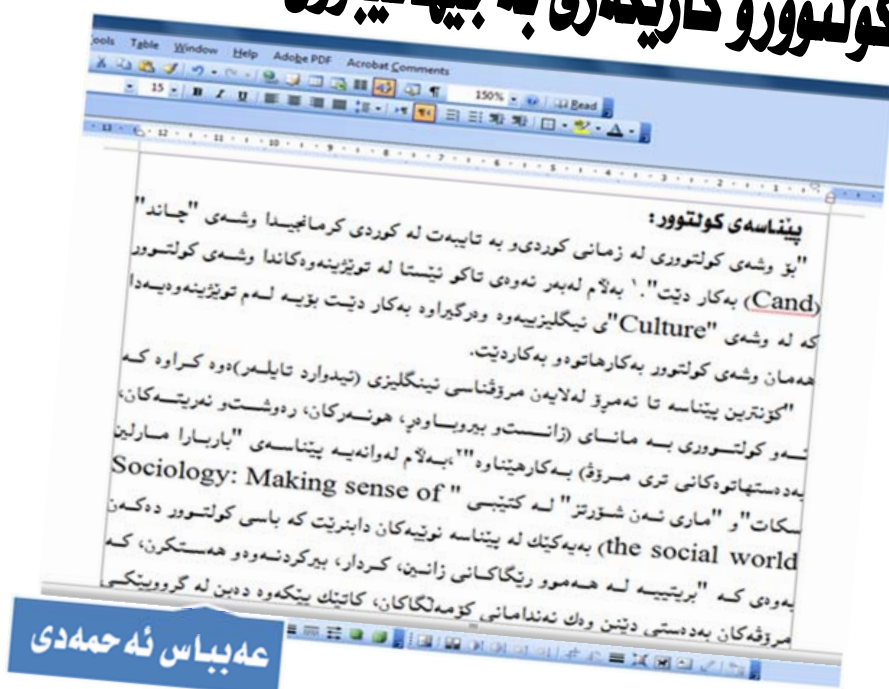
توشى بىمەيلى و دلساردى له پيوه ندى له گه ل دريژهدان به خويندن ئەبنهوه و بهداخهوه زورجاريش هەر ئەم هۆيه ئەبیتته هۆكارىك و له نيوه ريدا دەس له خويندن هەلدهگرن و روودهکەنه بازاری کار.

ب. زیانی مادی و مرۆپیه کان بۆ ولات

یه کیکى تر له ناسهوارهکانى بیکارى و کەلک وەرنگرتن له وزهى دەرچوانى زانستگاگان، ئەو زیانه ئابووریه مەزنهیه که له لایهکەوه له خۆدى دەرچووى زانستگا ئەکەوێت و له لایهکى ترهوه له ئابوورى ولات ئەکەوێت، خويندکاری دەرچوو تا ئەگاته قۆناخى تەواو بوون و دەرچوون له زانستگا ئەشى به میلیۆنان تەن تىچووى مادی قەبوول بکات که قورسایهکەى ئەکەوى تە سەرشانى بنه مالهکەى، ئەوه سەرەپرای هەموو ئەو سال و مانگانەیه که له تەمەنى به نرخی هەر لاویک تەرخان کراوه بۆ خويندن و به هیچ نرخیك بهراورد ناکرێت و قەرەبوو نابیتتهوه. ئەو تىچوویهیه که له سامانى ولاتیش خەرج کراوه به شیکى تر لهو زیانهیه که زیان له ئابوورى ولات ئەدات و کەلک وەرنگرتن له توانایهکانى دەرچوانى زانستگاگان به چەندین قات ئەم زیانه زیاتر ئەکات، سەرەپرای هەموو ئەوانه، کۆچ کردن و رۆیشتنى تویژى دەرچوو و کارامەى کۆمەلگا بۆ دەرەوهى ولات که به «فرار مغزها» ناسراوه گەورەترین زیانى مرۆپى و ئابووریه که له ولات ئەکەوێت و بهرپرسانى رێژیم بهداخهوه هیچ هەولێک بۆ کەم کردنهوهى ئەم رەوتە زیانبارەیان نەداوه، کاتیک وزهیهکى مرۆپى پینگەیشتوو و تاماده، ئەبیینت که هیچ دەرەتانیك بۆ ئەو له ولاتدا نییه له رووى ناچارى رینگای هەندەران هەلدهبژیریت و ولاتانى تریش زۆربه خوشحالى و باوهشى ئاوهلاوه دەرچوانى زانکۆکانى ئیران وەردهگرن. بههۆى ئەوهى که سەرەپرای لیتهاتووبى و توانایان، هیچ خەرج و تىچوویهکیان نەداوه و وزهیهکى چالاکیان هاتۆته بهردەم و به ئاسانى کەلکی لێوهردەگرن. هەر لەم رووهوهیه که ئەبیین له زۆربهى

هه ره زۆرى ولاتانى جيهان تووژى نوخبه و ليزانى ئيرانى حزروران ههيه و دهورى ئهرينى
تهگيرن، بهلام له ناوخۆدا نابهرپرسانيكى بهرپرسكراو بوونه ته هۆى له دهس چوونى ئهه توانا
مهزنهى ولات و له دهس چوونى ئهه وزه مهزنه بو ته هۆى خهراپتر بوونى رۆژ له دواى رۆژى
بارى ژيانى خهلك.

کولتور و کاریگری به جیهای نیبون له سهر کولتور

پیناسەى كۆلتوور:

"بۇ وشەى كۆلتوورى لە زمانى كوردى و بە تايبەت لە كوردى كرمانجيدا وشەى "چاند" (Cand) بە كار دىت".^۱ بەلام لەبەر ئەوەى تاكو ئىستا لە تووژىنەوهكاندا وشەى كۆلتوور كە لە وشەى "Culture" ى ئىنگلىزىيەوه وەرگىراوه بە كار دىت بۆيە لەم تووژىنەوهيەدا هەمان وشەى كۆلتوور بە كارها توه و بە كار دىت.

"كۆنترىن پیناسە تا ئەمڕۆ لە لايەن مەرفناسى ئىنگلىزى (ئىدوارد تايلەر) هوه كراوه كە ئەو كۆلتوورى بە ماناى (زانست و بىروباوەر، هونەرکان، رهوشت و نەرىتەکان، بەدەستتەتووهكانى ترى مەرف) بە كارهيئاوه"^۲، بەلام لەوانە يە پیناسەى "باربارا مارلىن سكات" و "مارى ئەن شوئرتز" لە كتيبى "Sociology: Making sense of the social world" بە يەكێك لە پیناسە نوويەكان دابنرىت كە باسى كۆلتوور دەكەن بەوەى كە "برىتییە لە هەموو رىگاكانى زانىن، كردار، بىر كرنەوه و هەستكرن، كە مەرفقەكان بەدەستى دىنن وەك ئەندامانى كۆمەلگاكان، كاتىك پىكەوه دەبن لە گرووپىكى ديارىكراودا هەموو شىوازهكانى ژيان پىك دىنن. ئەمە نەخشەيەكى گشتىيە بۆ ژيان لە كۆمەلگايەكى ديارىكراودا كە پىك دىت لە زانىن، بەهاكان، باوهرەكان، ئايدىياكان، هونەر، ياساكان، داب و نەرىتەكان، زمان، رهفتار، بابەتە ماددىيەكان و زۆر شتى دىكە يان شىوازی خزمایەتى و عادات و تهقاليدكە ئەندامەكان لەو كۆمەلگايە وەریدەگرن."^۳

¹ چنگىزپهلوان، تمدن و فرهنگ، تهران: نشر نى، ۱۳۸۸، ص ۵۱.
² ئەكبەر وەلهدبەگى، كۆمەلناسى بۆ ژيان، وەرگىراوى: خالد حسەين پىنجوینى، چاپى يەكەم، سلیمانى ۲۰۰۹، ل ۴۰.

³ Barbara Marliene Scott, Mary Ann Schwartz, Sociology: Making sense of the social world, p 90.

"رۆت بندىكت" سەبارەت بە كۆلتوور دەلى: "كۆلتوور شىۋازى جىياواز كۆردى خۇد لە خەلگەنى دىكەيە"، ھەر ھە "ئانتۆنى گىدنز" دەلى: "كۆلتوور بەواتاى شىۋازەكانى ژيانى ئەندامانى كۆمەلگايەك يان گروپسەكانى كۆمەلگايەكە. كۆلتوور، چۆنەتتى جىلۋبەرگ لەبەر كۆردى، رى و رەسمى زەواج كۆردى و ژيانى خىزانى، سەرچەشەكانى (Patterns) كار، رى و رەسمى دىنى و كات بەسەربىردى دەست بەتالى لەخۇ دەگرى.

بە سەرئىزدان لەو پىناسانەى سەر ھە دەگرى بلىين كۆلتوور مىراتىكى كۆمەلەيەتتە كە لەسەر ئەم تەۋەرەنە راۋەستاۋە" بىر كۆردى ھەو تەۋەرەنە تەۋەرەنە، تە كۆنۇلۇژيا و بە كۆمەلەيەتتى بون. دەگرى كۆلتوور بەسەر دوو لايەنى "ماددى" و "مەعنەۋى" دا دابەش بىكەين.

تېگەيشتى جۇراۋچۇر ھەيە لەسەر ئەۋەى كە بە جىھانىبوون چ كارىگەرىيەكى لەسەر كۆلتوور ھەيە، ئەمەش پەيۋەستە بەۋەى كە بە جىھانىبوون بە پروسە دابىرى يان بە پروسە يان تەنەنەت بە دياردە. جۇرى تېگەيشتى زانايان لەۋەى كە بە جىھانىبوون كام يەك لەم ئاراستانە لەخۇ دەگرىت بۇتە ھۇى ئەۋەى دواھاتى جىياواز پىشېيىنى بىكەن.

يەكەم: ئەمريكايىبوونى كۆلتوور

ھىندى لە زانايان بە جىھانىبوون بە پروسەيەك دەزانن لە لايەن ئەمريكايە بۇ داگىر كۆردى ولاتانى دىكە كە دەرەنجامەكەى لە بوارى كۆلتوورىيەۋە دەيىتتە ھۇى پەرەپىيدانى كۆلتوورى ئەمريكايى لە ولاتانى دىكە و سىپىنەۋەى كۆلتوورى نەتەۋەكانى دىكە. "ئەگەر جىھانىبوون ۋەك پروسەيەك لەبەرچاۋ بگىرىن واتاى وايە كە خالى دەسپىك و كۆتابى ديارە. بە دەرېرىنىكى راشكاۋانەتر "جىھانىكۆردى" نەخشەيەكە بۇ بە دىھىتەنى تامانجى مرقى سىپى پىست كە كاتى خۇى لە رىگاي نىزامىيەكان، بازىرگانەكان و نىردە مەزھەبىيەكانەۋە ھەۋلى بۇ دەدرا، بەلام

ژىل وربونت دكتوراى كۆمەلناسى لە زانكۆى پارس لە وتوۋىژىكدا لەگەل "رامىن جەھانبەگلو" ئەم پىناسەيە نەقل دەكات كە لە كىتەبىكدا بە ناۋى "جىھانىبوون: وتوۋىژىك لەگەل پازدە بىرمەندى جىھانى ئەمرۇ" بلاۋكراۋەتەۋە.

ئیستا به دهرپرینی فیسک، به یارمه‌تی سه‌ته‌لایت غوسلی "تعمید" دهرییت. "، هه‌روه‌ها رفیع پوور ده‌لیت: "کۆمه‌لگا مرۆبیه‌کان و ولاتان به درپژایمی میژوو هه‌میشه له هه‌ولتی به‌دهست هیتانی هیژ یان په‌ره‌پیدانی مه‌زه‌ه‌ب، کولتووور و نفوزی خۆیان بۆ ولاتانی دیکه بوون. له سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی یازده تا سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی سی‌زده‌ی زاینی ولاتانی مه‌سیحی ئۆروپایی هه‌وت جار شه‌ری خاچیان دژی موسلمانانه‌کان به‌په‌رینه‌برد و دوا‌ی نه‌وه‌ش به‌ په‌ره‌پیدانی که‌شتی‌پرانی و چه‌ک و چۆل په‌ریان به‌ جیهانگیری خۆیاندا... . ئه‌م ولاته به‌هیژانه‌ی جیهانی ئه‌م‌په‌رۆ له‌میژۆه‌ تیکه‌یشته‌وون که مه‌رجی هه‌رچه‌شنه‌ پێشکه‌وتنیکی ئابووری، نیزامی و هه‌ژموونی په‌یداکردن به‌سه‌ر ولاتانی دیکه، په‌ره‌پیدانی کولتوووری خۆیان له ولاتانی دیکه و ته‌نانه‌ت وێرانکردنی کولتوووری ئه‌وانه. " هه‌روه‌ها نوسه‌ریکی عه‌ره‌ب ده‌نوسی "جیهانگیری پرۆگرامیکی نویی ژیا‌ری رۆژئاوا‌ییه و وه‌کو ئه‌لقه‌ی کۆتایی وایه بۆ زنجیری دوژمنایه‌تی له‌میژینه‌ی رۆژئاوا دژ به‌ ناسنامه‌ی گه‌لان و کولتوووره‌کانیان له‌ پینا‌و خۆسه‌پان‌دن به‌سه‌ریاندا و بالا‌ده‌سته‌بوونی کولتوووری و ژێرده‌سته‌کردنی جیهان بۆ ژێرکۆت‌رۆلی ژیا‌ری رۆژئاوا".⁴

کۆمه‌لیکی دیکه له‌وانه‌ی که جیهانیبوون به‌ جو‌ری له جیهانیکردنی هه‌زرو دووربینی خاوه‌نه‌کانی سه‌رمایه و ده‌سه‌لات ده‌زانن، بیرمه‌ندانی تونده‌وی مارکسیست و بونیادگه‌را موسلمانانه‌کانن (پروانه وینه‌ی ۱). مارکسیسته‌کان له‌ و باوه‌رده‌دان که سه‌رمایه‌داری له‌ فۆرمی جیهانگه‌رایدا ده‌رکه‌وتوه و به‌ دهرپرینی نوسه‌رانی بلا‌وکراوه‌ی "ره‌گه‌زو چین"، "زانباریه‌کان" جینگای "ستانداردی زێری" گرتۆته‌وه، له‌ حالیکه‌دا کۆلۆنیاکردن ئیستاش به‌رده‌وامه‌... .

⁴ فصلنامه مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۰، در

چیستی جهانی شدن: تاملی نظری در سمت و سرشت آهنگ جهانی، قدیر نصری، ص ۲۹۵.

⁵ فرامرز رفیع پوور، آناتومی جامعه، تهران، چاپ سوم ۱۳۸۲، ص ۳۲۱.

⁶ سعدون محمود ساموئک، له ریبازه هزرییه هاوچه‌رخه‌کاندا، وه‌رگێران: بوخاری عبدالله و نالی

یوسف، ده‌زگای چاپی نارین، ل ۱۰۳.

•Race and Class

•Gold Standard

له لايه كى ديكه وه بونييا دگه راكانى ئىسلاميه كان بانگه شهى جيهانى پيشه سازى له مه پ مافى مرؤف، ديمؤكراسى و ... هتد به فريوكارى ده زانن و جيهانىيون به پرؤژه يهك ده زانن كه رؤژئاواييه كان بؤ تالان كردنى به رژه وه ندييه كانى جيهانى سييم دروستيان كردوه.⁷ ته دوارد سه عيد⁸ يه كيك له روونا كبرانى عه رب له روانگه يه كى ماركسيستيه وه باس له كار يگه رى به جيهانىيون له سه ر كولتور ده كات و ده لئى: "تيمه جوړئ له ته مپرياليزمى كولتورى ده بينين كه هه ول ددات له ريگاي پهره پيدانى راگه ياندنه گشتيه كانه وه كولتورى ولا تانى دواكه وتوو و لاواز بخاته ژير هه ژموني خؤى⁸.

يؤرگن هابرماس يه كيك له ديارترين زانايانى نيوى دووه مى سه دهى بيستم له تاماژه كردن به هؤكاره كانى يه كده ستبوننه وهى كولتور پيى وايه: "به كاربردنى مه زن، په يوه ندييه جه ماوه رييه كان، گه شتوگوزارى جه ماوه رى ده بيتته هؤى ته وهى كه به ره مه كانى كولتور يكي جه ماوه رى (كه له بنه پرتدا له لايه ن ولا ته يه كگرتوه كانى ته مريكاوه دروست كراوه) بلا و بيتته وه. شمه كى به كاربردنى (مصرفى) و مؤديلى يهك چه شن، پرؤگرامى ته له فزيونى يهك چه شن، كتيبى يهك چه شن كه فرؤشى زؤره و مؤسيقاي يهك چه شن له سه رانسهرى گؤى زه ويدا بلا و ده بيتته وه. مؤديلى يهك چه شنى پاپ، ته كنؤ يان جين ته نانه ت له دوورترين شوينه كانى جيهانى لاوان به ره و لاي خؤى راده كيشئ. زمانى ئينگليزى كه به شيوهى جوړا و جوړ وه رگيراه وه كو كه رسته ي تيگه يشتنى نيوان زمانه زؤر جياوازه كان كار ده كات. عه قره به كانى كاتزمير ژيارى رؤژئاوايى به په له نارپكه كان ريكد ه خات. ته م كولتوره به كالا كراوه نه ته نيا خؤى به سه ر ناوچه دوورده سته كاندا ده سه پيئى، به لكوو له رؤژئاواشدا مانا دارترين

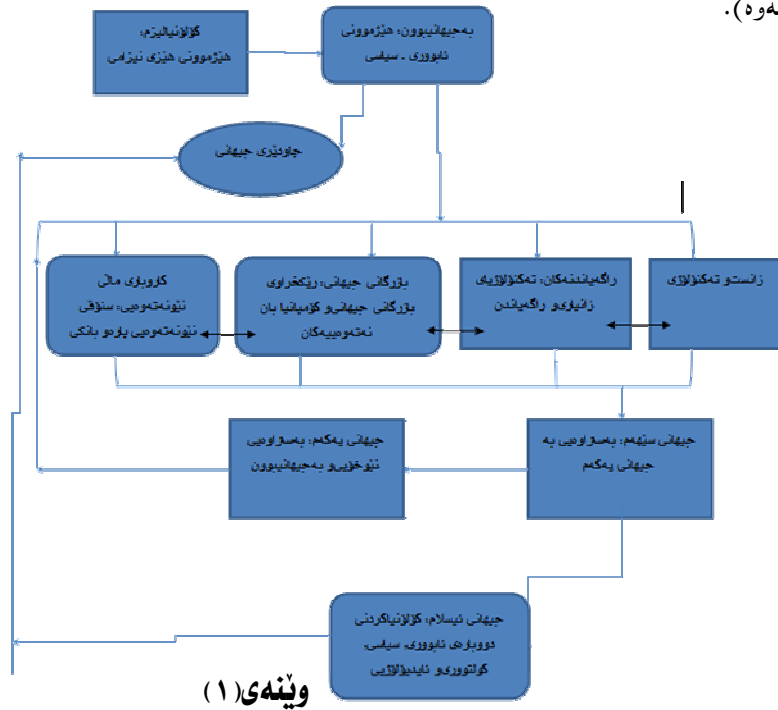
⁷ فصلنامه مطالعات راهبردى، پژوهشكده مطالعات راهبردى، سال چهارم، شماره سوم، پاييز ۱۳۸۰، در

چيستى جهانى شدن: تاملى نظرى در سمت و سرشت آهنگ جهانى، قدير نصرى، ص ۲۹۶ - ۲۹۷.

⁸ فصلنامه مطالعات راهبردى، پژوهشكده مطالعات راهبردى، سال چهارم، شماره سوم، پاييز ۱۳۸۰، جهانى

شدن از نگاه اندیشه گران، احمد منصور سمانى، ص ۴۱۱ - ۴۱۲.

جياوازييه كان ريكدەكات و بنەماي ريشەدارترين نەريتيه ناوچەييه كان سست دەكات.^۹ بەم پييه "كرانه وەي بونبادەكانى ژيرخانى كۆمەلگا بەرووى خۆرئاوا ھەميشە مۆديلە خۆرئاواييه كەي زال كردو ھە ژيانى رۆژانە و كولتوريشدا. بۆ نمونە ئەمريكا، ھەر تەنھا كالا ئابوورييه ماداييه كانى ھەناردە ناكات، بەلكو لەگەڵيدا جۆر و شيوازەكانى ژيان و كولتور و جۆرى ديدى خۆشيان بۆ جيهان ھەناردە دەكەن (ئەمەي دواو بەشپيەكە لەو كالا يەو جيا نايپتەو).^{۱۰}

جهانی ئىسلام و پرۆسەي كۆلۇنيا كردن لە سەدەي بيست و يەك^۹

⁹يورگن ھابرماس، جھانى شدن و آيندە دمكراسى: منظومە پساملى، ترجمه كمال پولادى، تهران: نشر مركز، ۱۳۸۰، ص ۱۱۳.

¹⁰سەمير ئىبراھىم ھەسەن، كولتور و كۆمەلگا، وەرگىران: عەبدوللا مەحمود زەنگنە، كەركوك: چاپخانەي شەھيد ئازاد ھەورامى، ۲۰۱۱، ل ۳۶۴.

"جان ستوری" له کتیبی "تویژینه وه کولتورییه کان و تویژینه وه کانی کولتوری گشتی"•

سی جۆر ره خنه ناراسته ی نه م روانگه یه ده کات:

یه که م: "به پیی نه م بۆچونه ودها دهرده که وئ که سهرکه وتی ئابووری واتای سه پاندنی کولتوری هه یه. به دهر برینیکی دیکه، سهرکه وتنی حاشاهه لنه گری کۆمپانیا نه مریکاییه کان له خستنه پرووی شهک له زۆربه ی بازاره کانی جیهانیدا، به جۆریک سهرکه وتنی ناشکرای کولتوری له بهرچا و گراوه، که حاشای لیناکری. سهرکه وتن له بیاقی ئابووی یه کسان کراوه به سهرکه وتن له بیاقی کولتوری. "۱۱ تامار لیبسو و ئیلایه یو کتس (۱۹۹۳) له کتیبی "هه نارده کردنی واتا" تویژینه وه بیان کرد له مه پ درامای "دالاس" که له سهره تا کانی ده یه ی ۸۰ له زیاتر له ۹۰ ولاتی جیهاندا له ته له فزیون بلا و کرایه وه. نه و دوو تویژهره له تویژینه وه که یاندا که یشتنه نه و نه نجامه ی که "به رنامه گه لی له چه شنی دالاس له وانیه هه لگری یه ک په یامی هاوچه شن بی ت بۆ گوندی جیهانی، به لام دهره نجامه کانی تویژینه وه که ی ئیمه نیشان دهن که نه م په یامه به شیوه ی جۆراو جۆر خویندنه وه ی بۆ ده کری"۱۲. نه مه ش واتای وایه که به کاره ی تانی یه ک شهک له چه ندین کۆمه لگادا به های جیاوازی پی بدریت و نه و جۆره تیگه یشتن و به هایه ی دهری به شه که کان له ولاتی که وه بۆ ولاتیکی دیکه جیاوازه.

دوو هه م: "دوو هه مین ره خنه یه ک که ناراسته ی تیۆری به جیهانی بوون به واتای په ره پی دانی کولتوری نه مریکایی کراوه، نه وه یه که چه مکی "بیگانه" تیدا چه مکیکی داخراوه. نه م تیۆره له سه ر نه و بنه مایه وه ستاوه که بابه تی بیگانه هه میشه له گه ل بابه تی نه ته وه بی جیاوازه. به لام بیگانه بوونی، نه وه ی بیگانه یه ده شکری به پیی گوته زای وه ک چینی کۆمه لایه تی، قوم، لایه نه کولتورییه کانی ره گه ز (Sex)، لایه نه جهسته ییه کانی ره گه ز،

*Cultural Studies and the Studies of popular culture

¹¹ جان ستوری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، ترجمه؛ حسین پاینده، تهران: نشر آگه، ۱۳۸۵،

ص ۲۱۶

¹² جان ستوری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، منبع قبلی، ص ۲۲۰

وہچہ یان نیشاندهرہکانی دیکھی جیاوازی کۆمه لایه تی خویندنه وهی بۆ بکری. ههروهها ئه و شتهی که بههۆی هاتن له ولاتیکی دیکه وه به بیگانه دهزانریت، لهوانه یه که متر له شتیکی بیگانه بیت - که بههۆکاری وهک چینایه تی یان نسل - له پیشدا جیاواز بوه.^{۱۳}

سییه م: "له م تیۆره دا ئه مریکا وهک هیزی تاخانهی جیهان له بهرچاو گپراوه، له حالیکدا جیهان پیکهاتوه له چه ندین ناوهندی هیزو ئه م ناوهندانه بهر دهوام له گۆران دان. جیگه و پیگه ی هۆنگ کۆنگ، کۆریای باشوور، سهنگاپوور و بهتایبهت یابان له ئابووری جیهانیدا، هه رچه شنه وینا کردنیکی ساویلکانه له مەر به جیهانیبوون به واتای په ره سه ندنی کولتووری ئه مریکا ده خاته بهر ده م گهنگه شه"^{۱۴}.

چواره م: له م تیۆره دا کولتووری ئه مریکایی به گوته زایه کی یه کپارچه دانراوه. ته نانته له خویندنه وه یه کی کۆنه پارێزانه تری به جیهانیبوون، گریمانه کراوه که شتیکی یه کده ست به ناوی کولتووری ئه مریکا هه یه. بۆ وینه "جۆرج ریتزییر"[•] (۱۹۹۹) به م شیوه بانگه شه ده کات: دیسان جۆراو جۆری له سکێلی جیهانیدا ده بینین، سه ره رای زۆربه یان یان رهنگه هه مووان له ژیر کاریگه ری هه نارده ئه مریکایه کاندا ده بن و ئه مریکا به کرده وه کولتووری دووه می هه مووان ده بیت. له تیۆری به جیهانیبوون به واتای په ره سه ندنی کولتووری ئه مریکای وه ها گریمانه کراوه که ده کری کولتووره جیاوازه کان وهک یه که گه لیکی جیاواز دابهش بکرین که تا کو پیش له لیدانی ژاری به جیهانیبوون به ته وای جیا له یه کتر راگیراون. له دژایه تی له گه ل ئه م بۆچوونه ژان نیدرفین پایتیزی وه ها هه لێنجان ده کات که باشتر وایه به جیهانیبوون وهک پرۆسه ی په یوه ندی [کولتووری] له بهرچاو بگرین که ده بیتته هۆی تیکه له یه کی جیهانی.^{۱۵}

¹³ جان ستۆری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، منبع قبلی، ص ۲۲۰ و ۲۲۱

¹⁴ جان ستۆری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، منبع قبلی، ص ۲۲۵ و ۲۲۶

*George Ritzer

*Jan Nederveen Pieterse

¹⁵ جان ستۆری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، منبع قبلی، ص ۲۲۸

دووههم: به جیهانیبوون وهکو پرؤسه

ئهم روانگه یه پیی وایه کۆمه لگای مرؤفایه تی له رهوتی پیشکه وتنی خزیدا گه شتۆته قۆناغی به جیهانیبوون و ئهمه شتیکی سروشتییه و درتیهی پیشکه وتنی مرؤفایه تییه و ههموو کۆمه لگاکان به ناچار پییدا تیده پهرن. "هیندی له خاوه نراکان به جیهانیبوون به دهره نجامیکی سروشتی و بیئهملاوته ولای پیشکه وتنه کانی مرؤفایه تی دهزانن که له زۆر لایه نه وه دلخوازه (به تاییه له بواری تهکنۆلۆژیای زانیارییه کان و په یوه ندییه کان)، بۆیه باس له وه دهکن که کۆمه لگای گهره و فره چه شنی جیهانی ده بیته گوندی جیهانی که ههموو دانیشتوانی به ئاسانی پیکه وه په یوه ندییان ههیه و ههموویان له کۆمه لگی یاسا و ئاداب و یهک سه رچه شن (Patterns) و شیوازی ژیان پیپه وی دهکن و یهک زمان و یهک کولتور و یهک دهسه لات و یهک چاره نووسیان ده بیته. گوندیک که تیدا ئیدی سنوره جوگرافی، کولتور، ئابووری، سیاسی و ره گه زیه کان، تاکه کان له یه کتر جیا ناکاته وه و دوریان ناخاته وه و تیدا هه والیک له فره چه شنی و جۆراو جۆری له باوه رو فره هه نگ و شیوازی ژیان نه. ئهمه ش داها توویه کی بیئهملاوته ولایه که چاوه روانی ههموو نه ته وه کان و قه ومه کان و کولتوره جیا وازه کانه. "۱۶" مهک لۆهان له باوه ره دایه که له ژیر تیشکی په یوه ندییه ئه لکترۆنیکه کاندایه روخساری کار و ژیان کۆمه لایه تی ده گۆریت. کۆمه لگاکان و نه ته وه کان له یه کتر نریک ده بنه وه و له ئه نجامدا گوندیک به پانتایی گۆی زه وی دروست ده بیته. "۱۷" گرن گترین هۆکاریک که له م تپروانینه باس ده کری بچو کبونه وه ی فه زاو کاته که که سانیک وهک "مانوئل کاستلز" له کتیبی "سه رده می زانیارییه کان" (The Rice of the Network society) و "ئه حمده گولمه حه مده دی" له کتیبی "به جیهانیبوون، کولتور، شوناس" دا ده یخه نه روو. بچو کبونه وه ی فه زاو کات به هوی

¹⁶ مهدی حیبی، جهانی شدن و فرهنگ، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشی رشته مدیریت فرهنگی،

دانشگاه جامع علمی کار- کاربرد، بهار ۱۳۸۹، ص ۳

¹⁷ پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال دوم/ شماره دوم/ تابستان ۱۳۸۷، بررسی نقش رسانه های نوین با

تاکید بۆ ماهواره و اینترنیت بر هویت فرهنگی دانشجویان، د. احمد آذین و کبری پیر محمدی، ص ۱۴۳

پەرەسەندى ئامرازەكانى راگەياندىن و پەيوەندى گىرتىن دەبىتتە ھۆى ئەوھى مرۆڧەكان زىياتر پىكەوھە پەيوەندى دروست بىكەن و لە ئەنجامى ئەمەدا كۆلتوورى ھاوبەش لە نىوان مرۆڧەكاندا دروست دەبىت، چونكە كۆلتوور شتىكە كە لە دەرنىجامى پەيوەندىيە كۆمەلەلەيتىيەكانەوھە دروستبەوھە گۆرانى پەيوەندىيە كۆمەلەلەيتىيەكان دەبىتتە ھۆى گۆرانى كۆلتوورى. "پرۆسەى بەجىھانىبوون لەمەر گۆرانكارىيە لە فەزاو كات. بەھۆى پىشكەوتنە تەكنۆلۆژىيەكان فەزاو كات وھە دەپەستىوتىرەين كە رووداوە جۆراوچۆرە زۆر دورەكان خىراتر و راستەوخۆتر لە رابردو و ژيانى مرۆڧەدەخەنە ژىر كارىگەرى خۇيانەوھە برىاراتىك كە ھەر تاكىك دەيدات بەزۆرى دواھات و كارىگەرى جىھانى ھەيە. لە راستىدا فەزا كۆمەلەلەيتىيە سنووردار و شوپىندار كراوھەرەيتىيەكان كەم يان زۆر دارووخاۋن و فەزايەكى كۆمەلەلەيتىيە تاقانە پىكەتوھە كە رايەلەكان و رەوتە جۆراوچۆرە جىھانىيەكان دەگرىتەوھە. ھەموو ئەم رەوتە جىھانىيە باس لەوھە دەكەن كە بەھۆى پەستىوتىرانى فەزاو كات، ھەموو ھۆكارەكانى سنووردار كۆمەلەلەيتىيە لە چوارچىۋەى سنورە سىياسى و كۆلتوورى و سىرۋىيەكاندا، زۆر زىياتر لە جاران لاواز و بىتوانا دەبن. بۆيە فەزايەكى كۆمەلەلەيتىيە زۆر بەربلاۋ پىكەتوھە كە بە نابورىيەكى نىۋنەتەوھىي، كۆمەلەلەيتىيەكى بان نەتەوھىي و كۆلتوورىكى جىھانى تايىبەتمەند دەبىت. پرۆسەى بەجىھانىبوون بەرەو پىكەتاتن و پەرەسەندى فەزاو وشىيارى لەو چەشەنە دەشكىتتەوھە" (گۆلمەمەدى، ل ۱۱۷). "لە راستىدا گۆرانكارى كات لە پارادامى تەكنۆلۆژىيە زانىيارىيەكاندا كە لە كۆمەلەلەيتىيەكانەوھە فۆرمى گرتوھە يەكىنكە لە بونىادەكانى ئەو كۆمەلەلەيتىيەكى كە ھەنگاۋمان تىناۋە"^{۱۸}. (كاستلن)

زىادبوونى پەيوەندىيەكانى تاك دەبىتتە ھۆى ئەوھى كە لەو ھالەتە ئىتتىۋەتتەرىزمە بىتتە دورەوھە كە ھەموو شتەكانى كۆلتوورەكەى خۆى بە كەتۋار (ھەقىقەت) بزانىتتە باشبوون يان خراپىۋونى كۆلتوورەكانى دىكە بە پىيى كۆلتوورى خۆى ھەلبەسەنگىتىن. "مىلتۇن بىنت

¹⁸ مانوئل كاستلن، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبكه اى) جلد اول،

ترجمه: احد عليقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو، چاپ پنجم ۱۳۸۵، ص ۴۹۹

مۆدیلیكى له پەيوەندى لەگەڵ پەرسەندنى پەيوەندىيەكانى نىوان كۆلتورەكان خستۆتەپروو. ئەو مۆدیلەكەى خۆى بۆ شەش قۆناغى ناسىنى و پىكھاتەيى دابەش دەكات كە بەشپۆەى پىكەوبەستراو لە ھەستىارى زۆرەو بەرەو رىژەگەرايى كۆلتوورى دەپوات. واتە رۆيشتنى ھەنگاو بە ھەنگاو لە ئەتنۆسەنتەرىزمەو بەرەو قبوولکردنى ئەوانى دىكە كە ھەر قۆناغىك بە جۆرىكى تايبەت لە تىروانىن و رەفتار بەرانبەر بە جياوازيبە كۆلتوورىيەكان وەسف كراو... لە تىورى ھەستىارى كۆلتوورى بىنت دا، ئىتنۆسەنتەرىزم سى قۆناغى رەت كەردنەوہى جياوازيبەكان، بەرگرى لە بەرانبەر جياوازيبەكان و بەكەم زانىنى جياوازيبەكان دەگرىتەوہ. لە قۆناغى رەتكەردنەوہى جياوازيبەكاندا تاك جياوازيبەكان قبوول ناكات و گرنكى نادات بە جياوازيبە كۆلتوورىيەكان و لەو باوەرە دا بە كە كۆلتوورى ئەزمون كراوى ئەو تەنيا كەتوارىكە بوونى ھەيە. لە قۆناغى دووھەمدا تاك جۆرى ھەئسەنگاندنى نەرىنى ھەيە لە روانگە كۆلتوورىيەكان و باوەرپى بە جۆرى لە پارادۆكى ئىمە و ئەوان ھەيە. تىگەيشتنى تاك ئەوہيە كە كۆلتوورى ئەو تەنيا كۆلتوورىكى پراكتىكى و سەرکەوتوہ. لە قۆناغى سىيەمدا جياوازيبەكان بە بچوك دەزانرئ. لىرەدا تاك بە لەبەرچا و نەگرتنى جياوازيبەكان جەخت دەكاتە سەر و پىكچوونە كۆلتوورىيەكانى نىوان گروپەكان. لىرەدا خەلك بە لە بەرچا و گرتنى ئەوہى كە ھەموو مەرقەھەكان لە بنچىنەدا يەكسانن، جياوازيبەكان بە گرنى نازانن و تاكەكان بە جىگای پىداگرى لەسەر جياوازيبەكان جەخت دەكەنە سەر و پىكچوہكان... ھەرۆھە رىژەگەرايى كۆلتوورى كە بە واتاى دان پىدانان بە روانگە كۆلتوورىيەكانى دىكەيە، لە تىورى "بىنت" دا سى قۆناغ دەگرىتەخۆى: پەسندکردنى جياوازيبەكان قۆناغى چوارەمى شەش قۆناغەكەى ھەستىارىيە كۆلتوورىيەكانە و قۆناغى يەكەمە لە رىژەگەرايى كۆلتوورىيە. خەلك لەم قۆناغەدا جياوازيبە كۆلتوورىيەكان دەناسن و بەھای بۆ دادەنن و جياوازي تاكەكان بە پى ستانداردەكانى خۆيان ھەئناسەنگىنن. بنەكای گرنى لەم قۆناغەدا پەسند كەردنى رىژەيىوونى كۆلتوورە، بەو واتايەى كە كۆلتوورىك بەشپۆەى زاتى باشتريان خراپتر نىە لە كۆلتوورەكانى دىكە. قۆناغى دواتر گونجانە لەگەڵ جياوازيبەكان، لىرەدا ئەزمونى كۆلتوورىكى دىكە درك

دەكرىتو كردهوى له بار بهرانبهريدا ئەنجام دەدرى و روانگهى تاك به رادهيهك په ردهدهستينى كه پيڅهاته ريزهيههكانى كولتورهكانى ديكه دهگرتهوه. به باوهري بينتو هاوكارانى، گورانتيك كه له قوناغه روودادات ته نيا ناسين نيه بهلكو رهفتاريش دهگرتهوه. دواين قوناغ، تيڅه لاوبوون يان ناويته بوون له گه ل جياوازيه كانه، تيدا تاك به جيهانينى زياتر له يهك كولتورهوه به كومه لايه تي دهبيت له نهنجامدا تاك شوناسيك پيدا دهكات كه له نيو يان دهرهوى چوارچيوى بهها تايه ته كانيدا رهفتار بكات. تاكه كان له قوناغه دا رولى پهراويه كاني كولتورى (Cultural Marginals) و بوار رهخسینه كاني گواستنه وهى كولتورى (Facilitators of Cultural Transition) دهگيرن.¹⁹

ليړه دا روانگه يه كى جياواز تریش بوونى هه يه، روانگه يه كى كه پيى وايه له گه ل شهوى به جيهانينوون دهبيت هوى دروستبوونى كولتورى هاوبه ش، به لام كومه لى تايه تگه رايى كولتورى (Cultural particularism) له گه ل خوى دينى، به واتايه كى ديكه "پرزسى به جيهانينوون نه ته نيا جوړى ونيچوون و تيڅه لوى كولتورى دينى، بوار رهخسینى فره چشنى، گه رانه وه بۇ دواوه و رابوونى كولتورييه"²⁰. شهوى كه له مهيدانى كرده وه دا دهر كه وتوه "نيوهى دووه مى سه دهى بيستم، به تايه ت دهيهى كوتايى ئەم سه دهيه ده كرى به خالى وه رچه خان له ميژوى كولتورى جيهان بزاني. له قوناغه دا به پيچه وانى ويناو پيشينى زوريه كى له تيوريوانه ليبرال و ماركسيسته كان كه بي ته ملاوته ولا كه مړهنگ بوونه وه و له نيوجوونى كولتوريان مزگينى ده دا، به گشتى له هه موو به ستينه كاني ژيانى كومه لايه تيدا توخم و هيزه كولتورييه كان پيڅه يه كى زور به رزو زه قيان وه رگرت. زه قبوونه وهى كولتور نه ته نيا له سالانى كوتايى سه دهى بيستم، بهلكو له ده سپيكي سه دهى بيست و يه كه ميشدا به ردهوام بووه. له سهر ئەم بنه مايه هيندى له تيوريوانه كان و تويزه رانى بوارى كولتورى يه كيك

¹⁹ فصلنامه تحقيقات فرهنگى، دور دوم، شمار ۶، تابستان ۱۳۸۸، دوجهانى شدن ها و حساسيتهاى بين

فرهنگى، سعيد رضا عاملى و حميده مولايى، ص ۹ - ۱۱.

²⁰ احمد گل محمدى، جهانى شدن فرهنگ، هوبت، منبع قبلى، ص ۱۵۲

له تاييه تمه ندييه سه ره كيبه كاني كۆمه لگاي هاوچهرخ له رۆل و گرنگي بهرچاوي كولتوردا دهزانن. ئالن تۆرن كۆمه لئاسي گه وره ي فهرانساي گرنگترين جياوازي نيوان كۆمه لگاي پيشه سازي و كۆمه لگاي دواي پيشه سازي له نيوه پزوكي ناكوكي له م دوو كۆمه لگايه دا ده بيني. له روانگه ي ئه م زانايه وه له كۆمه لگاي پيشه سازي دا ناكوكي له سه ر دابه شكردنه به لام كۆمه لگاي دواي پيشه سازي به ناكوكي له مه ر كولتور تاييتمه ند ده بيت. له تيوري پيكداداني شارستانيه ته كان و تيوره هاوشيوه كاني باس له رۆلي ته وهر يي كولتور ده كرئ. ههروه ها پۆست مۆديرنه كان گرنگترين لايه ني ژياني كۆمه لايه تي له چه رخي پۆست مۆديرنه دا له لايه ني كولتوريدا ده بيننه وه.²¹ به لام كاستلز پي وايه "فهنده ميئتاليزمي ديني، نه ته وه گه رايي كولتوروي و جه ماعه ته ناوچه ييه كان به گشتي دژكرده وي بهرگريكارانه ن. دژكرده وه له بهرانبه ر سي هه ره شه ي بنه رهي كه زۆربه ي كۆمه لگا مرۆببه كان له كۆتايي هه زاره دا هه ستي پيده كه ن. دژكرده وه بهرانبه ر به جيهانيبوون كه خودموختاري دامه زراوه كان، ريكرخواه كان و سيسته مه كاني په يوه نديي كردني {سوننه تي} ژياني خه لك ي پيكلۆ كرده وه. دژكرده وه دژي رايه لكه دروستكردن و نه رميكيشان بوون كه سنوره كاني ئەندامه تي و گشتگيربوون ليل و ناروون ده كات، په يوه ندييه كۆمه لايه تيبه كاني به ره م هينان تاكه كه سي ده كاته وه و ده بيته هۆي ناسه قامگيري پيكهاته ي كار، شوين و كات. ههروه ها دژكرده ويه بهرانبه ر قه يراني خيزاني باوكسالاري كه تووشي ريشه كاني گوپاني فۆرمي ميكانيزمه كاني دروستبووني ئەمنييه ت، به كۆمه لايه تيبون، جنسيه ت و به م پييه سيسته مه به تاكه كه سي بووه كان بووه. كاتيگ جيهان له وه گه وره تر ده بيته وه كه بتوانري كۆنترۆل بكرئ، بكه ره كۆمه لايه تيبه كان هه ول ده دن تاكو ديسان جيهان به ش به ش بكه ن بۆ ئه و ئەندازانه ي كه ده ستيان پيپرابگات. كاتيگ رايه لكه كان كات و شوين ده سرنه وه خه لك خويان به شوينيكه وه په يوه ند ده دن و يارمه تي له ياده وه ري ميژووي خويان وه رده گرن. كاتيگ پاريزگاري باوكسالارانه له كه سايه تي هه لده وه شپته وه، خه لك به هاي به رزي خيزان و كۆمه ل وه كو قه ده رپكي خودايي به پيرۆز ده زانن.

²¹ احمد گل محمدی، جهانی شدن فرهنگ، هویت، منبع قبلی، ص ۲۰۷

ئەم دژكردەو بەرگريكارانەيە لە رینگاي بيناكردى سيمبۆلە كۆلتوورىيە نوێيەكان كە هەلقۆلاوى كەرەستە و بەرژەوهندىيە مېژووييەكانە دەبێتە سەرچاوەى شوناس و مانا. لەو سونگەيەو كە سەرچاوەكانى هەژموني نوێ كە خەلك لە بەرانبەرياندا دژكردەو دەنوێنن لە رەوتى زانباريەكاندا خۆى دەنوێنن، بيناكردى خۆدموختارى بەناچار بە پشتبەستن بە رەوتە پيچەوانەكان دەبێت. خودا، نەتەو و خيزان و كۆمەل ياساگەليك بە دەستەو دەدەن كە خەوشەلنەگرو هەميشەين و بە پيى ئەوانە دەكرى دژى كۆلتوورى باوى راستەقينه هيرشى پيچەوانە بكریت²²

بەلام بەدەر لە تيروانينه تيوريەكان بۆ بارودۆخى كۆلتوورو شوناسە جياوازهكان لەسەردەمى بەجيهانپووندا، لە كردهو دا دەردەكەوئى كە پارتىكۆلاريزم يەكێكە لە پرسە گرنگەكانى جيهانى ئەمڕۆ كە بنەمايە بۆ دروستبوونى زۆر ناكۆكى و ئالۆزى لە ناستى نيوخۆيى ولاتان و لە ناستى نيونەتەويدا. "دامەزراوى هايدلبيرگ بۆ تويزينه وەى ناكۆكى نيونەتەوہيى" (Heidelberg Institute for International Conflict Research) لە راپۆرتى سالى 2010ى خۆيدا نامازە بۆ ئەو دەكات كە "لە كۆى 363 ناكۆكى* كە لە

²² مانوئل كاستلز، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (قدرت هويت) جلد دوم، ترجمه: حسن چاوشيان، تهران: طرح نو، چاپ پنجم 1385، ص 87 - 88.

* لە راپۆرتى هايدلبيرگ هاتو، ئيمە "ناكۆكى" (Conflict) پيئاسە دەكەين "وہكو پيكدادانى بەرژەوهندىيەكان (جياوازی هەلويست و تيروانين) لەنيوان لانیکەم دوولايەندا (لەنيوان گرووپە ريكخراوەكان، دەولەتەكان، گرووپيک لە دەولەتان، ريكخراوەكان) سەبارەت بەو دەستە لە بەها نەتەوہيەكان كە تارادەيەك بەردەوامى و گرنگان هەيەو لايەنە ناكۆكەكان هەولئى بەدواداچوون و بەدەستهيانئى ئەو بەرژەوهندىيانە دەدەن." ئەم دامەزراوہيە ناكۆكەكان دابەش دەكات بۆ پينج جۆرى: شارو، ئاشكرا، قەيران، قەيرانى توندو شەر.

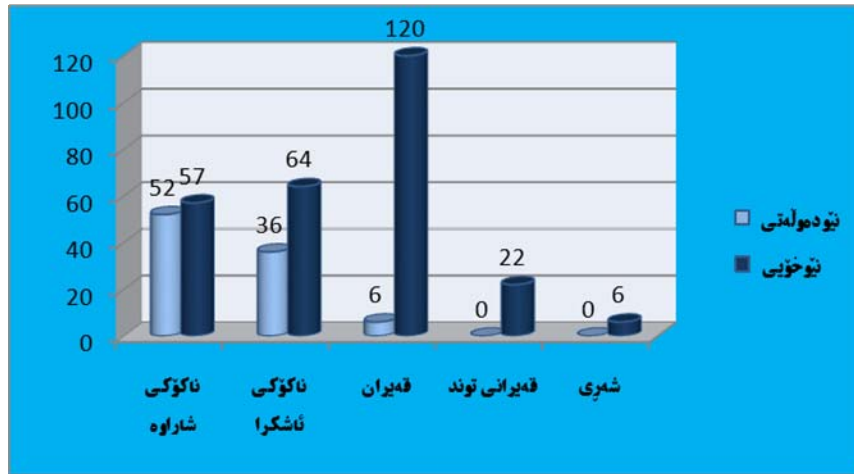
ناكۆكى شاروہ (latent Conflict): جياوازی هەلويستە لەمەر بەهاگەليك لە پيگەى نەتەوہيدا، كاتيك كە ئەو چاوەروانيانە لەلايەن لايەنيكەوہ بخريتەرۆو، بەلام لە لايەنى بەرانبەر بە هەمان شيوە درك نەكریت

كۆمەلگە ئايلىنىپ تەۋە بولغان روويىدا: ۵۲ ناكۆكى شاراۋە، ۳۶ ناكۆكى ئاشكرا ۶ قەيران لە پەيۋەندى نىۋان ولاتاندا روويىداۋە كە بە بەراۋرد لە گەل ئەۋ ناكۆكىيانە لە نىۋوخۇى ولاتاندا روويىداۋە ژمارەيەكى كەمتر نىشان دەدا، چونكە ئامارى ھاۋشىۋە لە بوارى نىۋوخۇيدا نىشان دەرى روودانى ۵۷ ناكۆكى شاراۋە، ۶۴ ناكۆكى ئاشكرا ۱۲۰ قەيرانە لە نىۋان گروپە كانى نىۋ ولاتىك يان گروپىك لە گەل دەۋلەتى ناۋەندى.^{۲۳} (پروانە وینەى ۲)

ناكۆكى ئاشكرا (Manifest Conflict): بەكارھىنەنى كىرەۋەگە لىك دەگرىتەۋە كە لە قۇناغى بەرايى بەكارھىنەنى ھىز داىە. ۋەك زەختىردن بە لىدوان، ھەرپشەى بەكارھىنەنى زۆر يان سزاي ئابوورى. **قەيران (Crisis):** بارودۇخىكى ئالۇزە كە لانىكەم يەككە لە لايەنەكان ھىندى جار زۆر بەكار دىنى. **قەيرانى توند (Crisis Severe):** كاتىكە بەكارھىنەنى زۆر بەشىۋەيەكى رىكخراۋ دوۋپات بىتەۋە. **شەپ (War):** بەۋ ناكۆكىە دەگوتىرئ كە تىيدا توندوتىزى چەكدارانە بەشىۋەيەكى سىستىماتىك و پلانرېزۋ بەردەۋام بەرپۆدەدەچى. ²³مركز تحقيقات استراتژيك حزب دمكرات كردستان ايران، فدرالىسم و حق تعيين سرنوشت (نگرشى حقوقى)، شەريور ۱۳۹۰، ص ۹۹-۱۰۱

وینەیی (۲)

بەراوردی ناکۆکییە نیوخۆیی و نیودەولەتیەکان لە ساڵی ۲۰۱۰

بەلام ئەگەر کولتور بە بەرھەمی پەيوەندی مرۆڤەکان لە گەڵ یە کتر لە ناوچەییەکی دیاریکراو بزاین ئەو دەکرێ بگوترێ کە ئەو گۆرانکارییانە کە هاتونەتە کایەو بونەتە هۆی ئەوێ کە پەيوەندییەکان زیاتر و خێراتر ببنەو و خەلک بە ئاسانی بتوانن پەيوەندی بکەن بە خەلکی ناوچە جیاوازهکانی دیکەو لە هەر شوێنیکی ئەم جیهانە کە بێت. کەوابوو بەهۆی ئەم پەيوەندییانەو بەرکردنەو شێوێ ژیانی هاوبەش لە نێوان مرۆڤەکاندا دروست دەبێت و هەر ئەمەش وادەکات کە کولتوری هاوبەش لە نێوان مرۆڤەکاندا دروست بێت. بۆیە بەجیهانیبوون دەبێتە هۆی ئەوێ کە کۆمەڵی کولتور و شێوازی ژیانی هاوبەش لە نێوان خەلکدا دروست بێت وەکو ریزگرتن لە مافی مرۆڤ، دیمۆکراسی، ئازادی... هتد تاکو دەگاتە شێوازی خانووبەرەو جل و بەرگ و... هتد، بەلام لە گەڵ ئەو هەشدا کۆمەلگا و نەتەوێکان کۆمەڵی

²⁴ مرکز تحقیقات استراتژیک حزب دمکرات کردستان ایران، فدرالیسم و حق تعیین سرنوشت (نگرشی

حقوقی)، شهریور ۱۳۹۰، ص ۱۰۳.

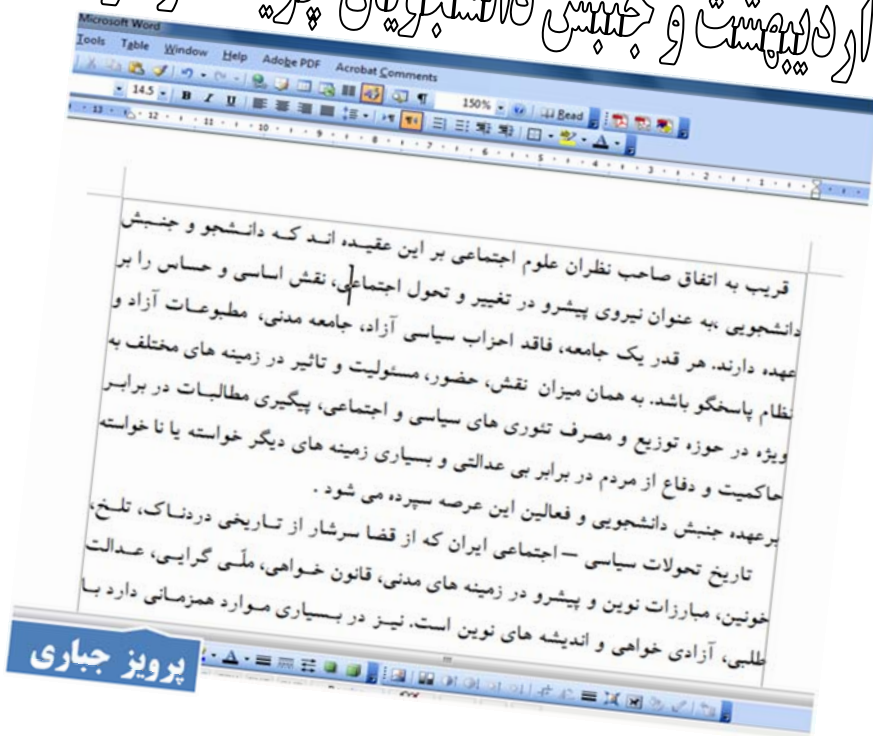
تاییه تمندی خویمان ده پاریزن و ته نانهت له زۆر لایه نه وه جباوازییه کان زهق ده بیته وه و خواستی گه یشتن به مافه کولتووری و نه ته وه بییه کان لای نه ته وه بن دهسته کان زیاد ده کات.

ناوی سه رچاوه کان:

- (۱) چنگیز پهلوان، تمدن و فرهنگ، تهران: نشر نی، ۱۳۸۸.
- (۲) شه کبهه وه له ده به گی، کۆمه لئاسی بو ژیان، وه رگی پانی: خالی ده حسه یین پینجویینی، چاپی یه که م، سلیمانی ۲۰۰۹، ل ۴۰.
- (۳) Mary Ann Schwartz, Barbara Marliene Scott ،
Sociology: Making sense of the social world
- (۴) فصلنامه مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۰، در چیستی جهانی شدن: تاملی نقری در سمت و سرشت آهنگ جهانی، قدیر نصری.
- (۵) فرامرز رفیع پور، ئاناتومی جامعه، تهران، چاپ سوم ۱۳۸۲.
- (۶) سعدون محمود ساموک، له ریبازه هزییه هاوچه رخره کاند، وه رگی پان: بوخاری عبدالله و نالی یوسف، ده زگای چاپی نارین.
- (۷) فصلنامه مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۰، جهانی شدن از نگاه اندیشه گران، احمد منصور سمائی.
- (۸) یورگن هابرماس، جهانی شدن و آینده دموکراسی: منظومه شماسلی، ترجمه کمال ثولادی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۸۰.
- (۹) سه میر نیبراهیم حه سه ن، کولتورو کۆمه لگا، وه رگی پان: عه بدوللا مه حمود زه ننگه، که رکوک: چاپخانه شه هید نازاد هه ورامی، ۲۰۱۱.
- (۱۰) علی محمدی، جهانی شدن و استعمار دوباره، تهران: نشر نی، ۱۳۸۷.

- ۱۱) جان ستوری، مطالعات فرهنگی در باره فرهنگ عامه، ترجمه "حسین پاینده، تهران: نشر اگه، ۱۳۸۵.
- ۱۲) مهدی حبیبی، جهانی شدن و فرهنگ، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشی رشته مدیریت فرهنگی، دانشگاه جامع علمی کار- کاربردی، بهار ۱۳۸۹.
- ۱۳) پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال دوم/شماره دوم/ تابستان ۱۳۸۷، بررسی نقش رسانه های نوین با تاکید بر ماهواره و اینترنت بر هویت فرهنگی دانشجویان، د. احمد آذین و کبری پیر محمدی.
- ۱۴) مانوئل کاستلز، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه ای) جلد اول، ترجمه: احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو، چاپ پنجم ۱۳۸۵.
- ۱۵) فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دور دوم، شمار ۶، تابستان ۱۳۸۸، دوجلهانی شدن و حساسیتهای بین فرهنگی، سعید رچا عاملی و حمیده مولایی.
-) احمد گل محمدی، جهانی شدن فرهنگ، هویت، تهران نشر نی، ۱۳۸۱
- ۱۷) مرکز تحقیقات استراتژیک حزب دمکرات کردستان ایران، فدرالیسم و حق تعیین سرنوشت (نگرشی حقوقی)، شهریور ۱۳۹۰.

اروپا، جنبش دانشجویان چریک در کردستان

قریب به اتفاق صاحب نظران علوم اجتماعی بر این عقیده اند که دانشجو و جنبش دانشجویی، به عنوان نیروی پیشرو در تغییر و تحول اجتماعی، نقش اساسی و حساس را بر عهده دارند. هر قدر یک جامعه، فاقد احزاب سیاسی آزاد، جامعه مدنی، مطبوعات آزاد و نظام پاسخگو باشد. به همان میزان نقش، حضور، مسئولیت و تاثیر در زمینه های مختلف به ویژه در حوزه توزیع و مصرف تئوری های سیاسی و اجتماعی، پیگیری مطالبات در برابر حاکمیت و دفاع از مردم در برابر بی عدالتی و بسیاری زمینه های دیگر خواسته یا ناخواسته برعهده جنبش دانشجویی و فعالین این عرصه سپرده می شود.

تاریخ تحولات سیاسی - اجتماعی ایران که از قضا سرشار از تاریخی دردناک، تلخ، خونین، مبارزات نوین و پیشرو در زمینه های مدنی، قانون خواهی، ملی گرایی، عدالت طلبی، آزادی خواهی و اندیشه های نوین است. نیز در بسیاری موارد همزمانی دارد با بازگشت به ارتجاع (باستانی و دینی) از سوی حاکمیت و برخی از نیروهای سیاسی و اجتماعی در جامعه. اما در هر مقطعی، بخش مبارزه پیشرو آن بر عهده نیروها، جریان های سیاسی، اجتماعی، جنبش دانشجویی و حزبی در بخش های مختلف ایران بوده است. در بسیاری از نقطه عطف مبارزات سیاسی - اجتماعی ایرانیان برای تغییر، برابری، عدالت، آزادی، قانون، مبارزه با استبداد و نظام های پوسیده ارتجاعی و ضد مردمی، مبارزه در مناطقی بیرون از مرکز صورت گرفته است. این مقاومت ها و مبارزات در هر دورانی و مقطعی از تاریخ سیاسی به شکلی خود را نشان داده است. نیروهای پیشرو، مترقی، سکولار، آزاد و عدالت طلب در نواحی خاص از ایران در کنار و همراه نیروهای مرکز برای تحقق مطالبات و خواسته ها فعالیت داشته اند. آنان در بسیاری موارد به صورت مستقل فعال عمل کرده اند. با این وجود بعد از دوران مشروطه به این طرف این ارتباط و تماس فکری و عملی با فعالین و سیاسیون اجتماعی، فرهنگی و فکری در تهران به نوعی بیشتر گسترش پیدا می کند. این در حالیست که این جنبش ها به شیوه های مختلف، پرچمی از این مطالبات و مبارزات را در سطح سراسری و ملی در گوشه ای از ایران بر افراشته

اند. این مقاومت ها و مبارزات در دوران مشروطه در تبریز، بعد از آن در جنبش گیلان در شهرهای شمالی ایران تا مبارزات و مقاومت کردها در جمهوری کردستان، برای ایران در میانه روی کارآمدن پهلوی دوم تا مبارزات و حرکت های جنبش چریکی که از دل نیروهای دانشجویی شکل گرفت، بخش بسیار درخشان، روشن و ماندگار از همین مبارزات بوده است.

سازمان های چریکی و دانشجویی

با نگاهی به سابقه جنبش چریکی در ایران، به درستی می توان به این قضیه اشاره کرد که حرکت های چریکی و مسلحانه در مقطع بعد از کودتای سال ۳۲ توسط شاخه جوانان و دانشجویی نیروهای ملی، توده ای، ملیت ها و مذهبی ها شکل گرفته است. این خود بازتاب و عکس العملی بود از سوی این حرکت ها به غلتیدن نظام پادشاهی به سوی استبداد و милتاریسم تک بعدی و غیر مردمی در سال های بعد از کودتای ۳۲ و نیز در نیمه دوم دهه ۴۰. سازمان چریک های فدایی خلق به عنوان یک نیروی مخالف با گرایش چپ و تا اندازه ای ملی از دل نیروهای دانشجویی و جوان به ویژه گرایش چپ جبهه ملی شکل گرفت. این سازمان با کار مطالعاتی و تئوریک در طی چند سال بر روی مبارزات و روش های جنبش های دیگر در جهان با گرایش چپ و چریکی در عمل در اواخر دهه ۴۰ در ایران زاده شد. سازمان مجاهدین خلق ایران نیز از دل شاخه دانشجویی و جوانان نهضت آزادی سر برآورد که بر اساس الگوگیری از مبارزات چریکی و مسلحانه جنبش های آزادی بخش فلسطینی ها و مناطق دیگر و نیز با تئوری های مبارزاتی و سیاسی راه مبارزه مسلحانه را با فاصله زمانی کوتاهی بعد از سازمان فدائیان خلق در ایران در پیش گرفت. پایه گذاران این جنبش های چپ، مذهبی، سیاسی و چریکی از میان نیروها و جوانان دانشجویی سر بر آوردند و کارهای مطالعاتی و تئوریک خود را از همان زمان جنبش دانشجویی و ارتباط سیاسی و تشکیلاتی با سازمان های سیاسی بنا نهادند. سازمان مجاهدین خلق اسلام گرا با گرایش ایدئولوژیک به اسلام (یک

قرائت شبه مارکسیستی در آن در طی تحولات و دگرگونی سال ۵۴ به وجود آمد) با این حال این سازمان همان شاخه جوانان و دانشجویی نهضت آزادی و برخی گرایش های اسلام گرایی دیگر است که با نزدیکی به مسجد هدایت و شخص آیت الله طالقانی و نیز حسینیه ارشاد و دکتر علی شریعتی در اواخر دهه ۴۰ شیوه مبارزه چریکی و مسلحانه را برای مبارزه و مخالفت با شاه و دستگاه سلطنت در پیش می گیرد.

بسیاری بر این عقیده اند شرایط مبارزاتی آمریکای لاتین با تئوری های چپ گرایانه و مبارزاتی و در کنار آن مبارزات سازمان های چریکی و سیاسی فلسطین تاثیر مستقیم بر انتخاب شیوه مبارزه ملی و چریکی از دیدگاه تئوریک و ساختار بر این سازمان ها داشته است تا جایی که یک نوع ارتباط و رابطه تشکیلاتی و سازمانی میان این نیروها شکل گرفته است .

سازمان سیاسی - تشکیلاتی دانشجویی تحت عنوان " کنفدراسیون دانشجویان ایران خارج از کشور " که بیشتر آنان مخالفین سیاسی - فکری نظام پادشاهی و سلطنتی ایران را شامل می شود، یکی از سازمانها و تشکیلات گسترده و فعال بوده است که در سال های دهه ۴۰ و ۵۰ قبل از انقلاب نقش اساسی و مهمی در شکل گیری روحیه مبارزات چریکی و مسلحانه را در ایران داشته است. حمایت ها، تشویق ها، آموزش ها، ارتباطات، سازماندهی های متفرقه و فعالیت های گسترده این سازمان چه در سطح گروهی و چه در سطح فردی نقش خاص و اساسی در شکل گیری روحیات مبارزاتی و چریکی نیروهای دانشجویی در داخل و به ویژه در خارج از ایران داشته است. ارتباط تشکیلاتی، تماس گسترده و بسیار مهم و موثر این کنفدراسیون در سطح منطقه ای و بین المللی با نیروهای سیاسی، کشورهای پیشرو و انقلابی در شکل گیری مبارزات بسیار مهم بوده است. این نیروها همواره با حمایت مادی و معنوی از گفتمان مبارزات سیاسی و چریکی در ایران که برگرفته از تئوری های مبارزاتی جوامع انقلابی و چپ بود، همواره نقش خاصی در سازماندهی افراد به ویژه در سطح فردی داشته است. بر اساس گفتارهای بزرگان و فعالین جنبش دانشجویی در قالب کنفدراسیون دانشجویی این

نیروها، اعضا و سازمان دهندگان آن همواره در ارتباط و تماس مداوم با جنبش های مبارزاتی و اعتراضی ایران و منطقه بوده اند؛ ارتباط، تماس و همکاری با جنبش پیشرو قشقایی ها، کردها، سازمان های سیاسی و چریکی نیروهای انقلابی مدرن و نوین در سطح داخلی و نیروهای پیشرو در منطقه و نیز در سطح بین المللی بوده است.

بررسی این وضعیت به روشنی مشخص می کند که جنبش دانشجویی از چه سطحی از توان، قدرت، اراده و ظرفیت برای مبارزات در سطوح مختلف برخوردار می باشد. این سازمان به شیوه های مختلف مبارزه و فعالیت های دیپلماتیک، صنفی، سیاسی و تشکیلاتی، رسانه ای و تبلیغاتی و افشاگرایی به تلاش های مختلفی در زمینه های گوناگون دست می زد که تا اندازه ی بسیار زیادی در دوران خود نیز موفق بود. به دنبال بسیاری از تغییرات در ایران این سازمان هرچه بیشتر به سوی سیاسی شدن و کارکرد مبارزاتی بیشتر تمایل پیدا کرد. با نزدیک شدن به انقلاب سال ۵۷ در ایران، این سازمان بیشتر نیز سیاسی می شود. هر چند که آن وحدت و انسجام سال های پیش را ندارد. اما دامنه ارتباط آن با شخصیت ها، احزاب و فعالین سیاسی ایرانی و غیر ایرانی در حد خود نیز گسترده بوده است. همواره گروه های سیاسی مختلف در آن فعالیت می کردند. بسیاری از فعالین سیاسی، احزاب و سازمان های چپ (ارتباط به صورت فردی بوده نه به صورت رسمی و در شکل یک ائتلاف) و نیز نیروهای مستقل سیاسی در این سازمان دانشجویی به مبارزه ضد رژیم می پرداختند. حمید شوکت از فعالین با سابقه در کنفدراسیون در این باره می گوید: "در آغاز فعالیت کنفدراسیون، گرایش ملی گرایانه قوی بود، اما جنبش دانشجویی رفته رفته به جریان های چپ و رادیکال گرایید. تاثیر پیروزی انقلاب مسلحانه در کوبا و الجزایر و بعدها جنگ ویتنام در این زمینه به نظر می رسد. علاوه بر این، شکست راه قانونی مبارزه در ایران به ویژه پس از پانزدهم خرداد ۴۲ در سمت گیری کنفدراسیون اهمیت داشت. با رشد دیکتاتوری، اپوزیسیون داخل و خارج و به پیروی از آن جنبش دانشجویی به راه حل های افراطی در مقابله با رژیم کشیده شدند. رژیم شاه هر نوع راه

حل محتاط آمیز و معتدل را بر اپوزیسیون سد کرده بود. دیگر با رشد دیکتاتوری، راهی برای اعتراض قانونی به آنچه در ایران جریان داشت موجود نبود. از این منظر، رژیم شاه نقش مهم در رادیکال ساختن اپوزیسیون در تمام سطوح ایفا کرد. تا آنجا که رفته رفته هر نوع اعتدال یا اصلاح طلبی به معنای سازش و سستی در مبارزه قلمداد شد." (شهروند امروز، گفت و گو با حمید شوکت توسط فرشاد قربان پور در خصوص کنفدراسیون جهانی و جنبش دانشجویی)

ویژگی مبارزات دانشجویی در این دوره از تحولات سیاسی - اجتماعی ایران به دلیل فضای بسته سیاسی در جامعه گرایش به سوی رادیکالیسم در عرصه های مختلف داشته است. به ویژه بعد از کودتای ۲۸ مرداد سال ۳۲ و ۱۶ آذر همان سال که جنبش دانشجویی جایگاه ویژه ای را در میان نیروهای سیاسی و تحولات ایران برای خود پیدا می کند. شکل گیری و نقش آفرینی این نیروی جوان، کنشگر و نوگرا تاثیر خاصی را بر مبارزات سیاسی گذاشت. در پی سال های آغازین دهه ۴۰ فضا به سوی استبداد، سرکوب و نیز تقویت و مانور گسترده ساواک در سطح کشور کشیده شد، این امر باعث گردید نارضایتی ها و اعتراضات حوزه بسیار گسترده ای را در پیش بگیرد.

جنبش دانشجویی کردستان نیز همچون سایر جنبش های دیگر، چه در گذشته و چه امروزه در دو جبهه دانشجویی، سیاسی، فکری و روشنگری در سطح کردستان و نیز در حوزه ایران فعال بوده است. همواره بخشی از نیروی جنبش دانشجویی در ایران از میان جوانان و دانشجویان کرد دانشگاه های ایران بوده است. این نیروی دانشجویی به دلیل ویژگی مبارزاتی، تقویم مقاومت ها و نیز عناصر هویتی در کنار گفتمان حاکم بر جنبش دانشجویی در ایران به سایر گفتمان ها و افکار مبارزاتی و روشنفکری برای تغییر و دگرگونی نزدیکی و تمایل داشته است.

جنبش دانشجویی به دلیل حضور دانشجو از مناطق مختلف جغرافیایی ایران، به طور معمول از پراکندگی فکری، اجتماعی و کنش سیاسی متعددی برخوردار می باشد. این جنبش پویا و

پیشرو در بدنه و ساختار فکری و نیروی جوان خود، تنها از یک منبع فکری، اندیشه‌ها و ایدئولوژی‌های سیاسی، اجتماعی خاصی بهره‌مند نمی‌باشد. هر چند دهه ۴۰ بنا به برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نظام پهلوی در حوزه اصلاحات ارضی و نیز میزان رشد دانشجویان، کارمندان، دانش‌آموزان و سایر گروه‌های اجتماعی تاثیر بسزایی داشت. ولی با این حال یک نیروی جوان و خواهان تغییر و مقاومت در برابر سیاست‌های سرکوب‌گرایانه و قدیمی نظام هم‌درحال شکل‌گرفتن بود. همین نیروی اجتماعی در این سال‌ها در ایران رشد چشمگیری داشت و بر تحولات و دگرگونی‌ها هم بسیار تاثیر چشمگیری داشت. کودتا ۲۸ مرداد ۳۲ بر علیه دولت مصدق توسط دربار و نهاد ارتش، بیش از پیش مشروعیت را از پهلوی دوم و نظام سلطنتی گرفت. جنبش مبارزاتی دانشجویان و نیروهای روشنفکری در کنار احزاب سیاسی در ایران و کردستان وارد مرحله‌ای جدید از مبارزه گردید. ادبیات، هنر، شعر و سایر عرصه‌ها در برابر کودتا و بسته شدن فضای سیاسی جامعه بستری برای فعالیت و اعتراض گردید. این موارد و بسته شدن فضای سیاسی - اجتماعی در جامعه و دانشگاه‌ها زمینه را برای چرخیدن به سوی مبارزات چریکی بیشتر مهیا نمود. دانشجویان و نیروهای فکری - اجتماعی در این دوران به دلیل ویژگی و اعتبار دانشجویی در میان طبقات گوناگون جامعه از احترام و جایگاه خاصی برخوردار بودند. آنان بر اساس کارکردهای اجتماعی و دانشجویی به حق سازندگان فردای جامعه بودند. خود را در برابر مردم و موقعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آنان مسئول و پاسخگو می‌دانستند. عناصری چون عدالت و روحیه ضد استبدادی به صورت پررنگ در میان نیروها و پیشروان جنبش دانشجویی و روشنفکری در ایران دهه چهل مشخص و مشهود بود.

اما جنبش دانشجویی کرد در ایران، با هسته‌های اولیه آن بر اساس ماهیت خود، همواره به یک عنصر از اندیشه و سازمان فکری و اجتماعی در مرکز بسنده نمی‌کرد. بلکه بر اساس ویژگی تاریخی، مناطق جغرافیایی و هویتی خود همواره از اندیشه‌ها، عقاید، باورها، سوابق و

پیشینه مبارزاتی بهره می برد، مبارزه و مقاومتی که ریشه در سال ها مبارزه برای هویت و مقاومتی دارد که همواره پرچم آن توسط پیشینیان برافراشته شده است. حلقه " انقلابی - فکری دانشجویی " که در کردستان در نیمه اول دهه ۴۰ شکل می گیرد، نتیجه تلاش های فکری، سیاسی، اجتماعی و عملیاتی " دانشجویان کرد دانشگاه های ایران و به ویژه تهران " بود. این حرکت سیاسی - فکری، گامی است نوین از مبارزه، با پشتوانه مبارزاتی ملی و دموکراتیک جنبش کردها در ایران و بخش های دیگر کردستان. حرکتی معطوف به بیداری، با بهره گیری از تحولات نظری - سیاسی جنبش های انقلابی و رهایی بخش در جهان و نیز شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی دهه چهل در ایران و کردستان. این حلقه فکری، عملیاتی و دانشجویی نسل تازه ای از انقلابیون بودند، که با مطالعه و بررسی شرایط سیاسی کردستان و ایران و با تاکید بر مبارزات ملی - دموکراتیک کردستان و بهره گیری از اندیشه ها، افکار و آرمان های پیشوا قاضی محمد، برنامه حزب دموکرات کردستان (آن موقع)، تجربه کوتاه، ولی روشن و قوی جمهوری کردستان و نیز بهره گیری از فضای سیاسی و مبارزاتی رهایی بخش و چریکی در منطقه و سطح بین الملل (به دلیل شرایط جهانی) راهی از مبارزه را در ایران کلید زدند، که روحیه انقلابی، چریکی و ملی در راس و چراغ حرکت آنان بود. آنان با بهره گیری از تجارب مبارزاتی گذشته و مطالعات نوین، آغازگر جنگ چریکی بودند که بعدها در اواخر دهه ۴۰ و سال های اولیه دهه ۵۰ نیروهای چپ و مذهبی ایران همچون سازمان چریک های فداییان خلق، مجاهدین خلق و نیز سازمان ها و گروه های کوچک دیگر این شیوه و رویه مبارزه با رژیم را در پیش گرفتند.

آنان بر اساس تئوری مبارزه مسلحانه و نیز به دلیل شرایط منطقه و حاکمیت استبدادی نظام سلطنتی در کردستان، یک جبهه جدید را گشودند. نسل نو، جوان، طبقات مختلف اجتماعی و توده ها را در برابر حاکمیت و مشت آهنینی که بعد از سال های سرکوب جنبش ملی و اعدام رهبران ملی - دموکراتیک، فضای بسیار امنیتی و نظامی را در کردستان ایجاد کرده بود بیدار

کرد و آن فضای سنگین را شکست. گروه های دانشجویی و روشنفکری در کردستان همچون سایر نیروهای ایرانی در مرکز و مناطق دیگر بر این عقیده بودند که شیوه مبارزات مسالمت آمیز به پایان رسیده است. بسته شدن فضای سیاسی، بیش از هر زمان در سال های اولیه دهه چهل، جوانان و سازمان های سیاسی - دانشجویی را به سوی یک انتخاب دیگر سوق داد. در تاریخ تحولات سیاسی - اجتماعی ایران از سوی نیروها و شخصیت های سیاسی، بسیار به این دوران و فضای اختناق اشاره گردیده است. بنابه به دلایل مختلف فضای مسالمت آمیز و مدنی در کردستان به دلیل سیاست های بی عدالتی، خشن، سرکوب و تبعیض آمیز حکومت پهلوی در کردستان شکل نگرفت. یا به نوعی می توان اینطور گفت، که حاکمیت برای این صدا، گفتمان و روش مبارزه در کردستان هیچگاه گوش شنوا و میزی برای گفتگو نداشت و نگذاشت. الا در زمان هایی که میز مذاکره و فضای گفتمان را به خشونت و ترور کشاند. سرکوب، فشار، تبعیض و امنیتی کردن کردستان به بهانه های واهی برای خاموش کردن چراغ آزادی توسط نیروهای امنیتی و ساواک در کردستان در مقایسه با مناطق دیگر در ایران، بسیار شدید تر بوده است. شکستن بت حضور خفقانی، سنگین و خشن رژیم در کردستان در همان سال های دهه ۴۰ توسط نیروهای مبارز دانشجویی و سیاسی، نشانی روشن و مشخص از پرچم داری و زنده بودن مبارزه و مقاومت در این سنگر آزادی می باشد.

این نیرو در صدد بود که بر اساس گرایش های مختلف فکری، اجتماعی، سیاسی و مبارزاتی راهی را برای مقاومت و مقابله با نظام غیر دموکراتیک و سرکوب گر بجوید. آنان بر اساس امید به تغییر به وسیله مبارزه چریکی، در گامی پا نهادند که تا سال های سقوط نظام سلطنتی در ایران به شکل های مختلف و پراکنده در مناطق مختلف ایران از این شیوه مبارزاتی برای تغییر و دگرگونی، آگاهی بخشی و حرکت توده ها بهره برداری شد. هر چند در آن سال ها، گفتمان مسلط در فضای سیاسی - اجتماعی، روشنفکری و دانشجویی در ایران و در سطح جهان یک گفتمان و ادبیات انقلابی و مبارزات چپ بود. با این حال مبارزات، سوابق و تجربه دموکراتیک

— مبارزاتی جمهوری کردستان و حزب دموکرات کردستان و بازماندگان این حزب و شخصیت های فعال و مستقل کرد در جهت دهی و آرمان مبارزه بسیار موثر بوده است. در عین اینکه، در کنار تجربه های مبارزاتی، گرایش هایی هم در داخل آنها به جنبش چپ نیز وجود داشت. ولی این دانشجویان انقلابی اساساً بر اساس عناصر فرهنگی، هویتی، ملی و دموکراتیک جامعه و هویت کردی به سوی مبارزه گام برداشتند. ادبیات مقاومت، هویت، حماسه مبارزه و ارزش های سرزمینی در کنار گفتمان چپ با گرایش های مختلف به عناصر مبارزاتی این جوانان دانشجو و انقلابی نیروی تازه بخشید. هویت مبارزاتی و مقاومت برای رهایی از استبداد را در دل آنها شعله ور می نماید. این حلقه فکری - دانشجویی که روحیه انقلابی و مبارزاتی خود را متأثر از فضای سیاسی ایران و جامعه جهانی و منطقه گرفته بود. در بال دیگر خود، اندیشه، افکار و مبارزات جمهوری کردستان که از عنصر هویت دموکراتیک، ضد استبداد و دیکتاتوری شکل گرفته بود، به همراه داشت. عناصر عدالت، آزادی، هویت یابی، برابری و پیشرفت در گفتمان آنان موج می زد. شهید شریف زاده و یارانش، در مبارزه خود را بر این باور و گفتمان متعهد می دانند. یار و همراه مبارزاتی این حلقه چریکی - دانشجویی شهید سلیمان معینی در نامه ای به علی قاضی، پسر ارشد " شهید پیشوا قاضی محمد " در جواب خواسته های ایشان می نویسد. " پیشوا قاضی محمد در راه ملت و خواسته هایش سر بر دار گذاشت. ما راه مبارزه برای آزادی وطن را رها نمی کنیم. من و یارانم که ادامه دهنده راه ایشان و جمهوری کردستان هستیم فرزندان قاضی محمد هستیم. من زندگی، آزادی، سربلندی و افتخار را برگزیده ام " (به نقل از سیامند معینی، جنبش های سال های ۱۹۶۸ و ۱۹۶۹).

این حلقه فکری و دانشجویی که با ایمان به مبارزه، پا به عرصه سیاسی کردستان گذاشته است. به درستی خود و راه خود را از جنبش مبارزاتی کردها و اندیشه جمهوری که یک اندیشه نوین و دموکراتیکی می باشد، می داند. آنان خود را ادامه دهنده و وارث جنبش ملی می دانند. آنان به عنوان یک کمیته انقلابی عمل می کنند در چارچوب یک مبارزه ملی، مردمی و تاریخی

برای آزادی کردستان. بی شک گفتمان مدرن و دموکراتیک جمهوری کردستان و اندیشه های قاضی محمد این توان، آگاهی و ظرفیت را ایجاد نموده بود، تا بعد از شهادتش، یاران، پیروانش و ادامه دهندگان آرمان هایش در جنبش دانشجویی و احزاب سیاسی و در میان فعالین سیاسی و اجتماعی بر مبنای همان عقاید و خواسته ها به مبارزه و مقاومت دست بزنند. آرچیبالد روزولت در کتاب خاطراتش «شوق آموختن» قاضی محمد رهبر کردها را، تنها رهبر مدرن، پیشرو و دمکرات در خاورمیانه می داند که می تواند به عنوان الگو عمل نماید. بسیاری از فعالین حوزه های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مطبوعاتی در خصوص شخصیت، افکار و عقاید قاضی محمد بر همین عقیده می باشند. نمونه مشخص آن توصیه و تاکید روزنامه «ایران ما» می باشد، در زمانی که قوام السلطنه در خصوص موضوع کردستان می خواهد قاضی محمد را ملاقات نماید. از سوی این روزنامه به ایشان یادآوری می شود که این فرصت بسیار خوب تاریخی می باشد برای پیگیری و نهادینه کردن دموکراسی و آزادی در ایران، چرا که قاضی محمد این رهبر کردها، چنین جایگاه و اهمیتی دارد. جنبش دانشجویی - فکری شریف زاده و یاران انقلابیش با دانش و ایمان به این موضوع تلاش می کنند تا بر مدار آرمان سیاسی، ملی و دموکراتیک حرکت کنند، مداری که مبانی فکری و دستگاه اندیشگی آن بر عناصری چون آزادی، عدالت، برابری، تغییر و پیشرفت بنا گردیده بود.

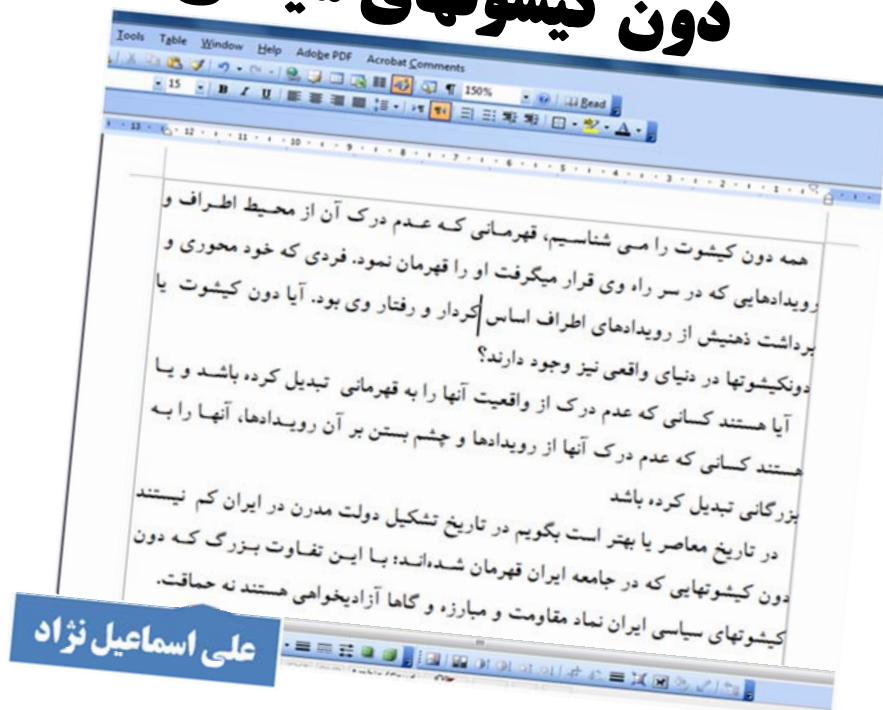
حرکت انقلابی، دانشجویی، در دل جنبش کردستان با پشتوانه فکری از مبارزات گذشته و مشروع دانستن راه طی شده، در عین اینکه مدرن و نوگرا بود بر اساس یک گفتمان رمانتیک و انسان گرایانه خود را پیشاهنگ و پیشرو در مبارزه و بیداری توده ها می دانست. مخالفت با استبداد و پذیرش اندیشه های دموکراتیک به این گرایش سیاسی، مبارزاتی، چریکی و دانشجویی این ویژگی را بخشیده بود که با بهره گرفتن از یک گفتمان کلان جهانی در مسیر مبارزات رهایی بخش و پشتوانه مبارزات ملی در کردستان ایران به آسانی و به سرعت در میان مردم، روشنفکران، دانشجویان و روستاییان در کردستان مسیر حرکت و جایگاه خود را

باز کند، هرچند که نتوانست گسترش یابد و تداوم پیدا کند. ولی این خود نقطه عطفی بود برای بازسازی روحیه مبارزاتی ملی و حقانیت مطالبات تاریخی و دموکراتیک مردمان این سرزمین. بی شک جنبش دانشجویی کردستان و سایر جنبش های اجتماعی، دانشجویی و سیاسی در ایران و کردستان بر اساس بسیاری از ویژگی ها و اشتراکات در منابع، روش ها، زبان، هویت و حوزه های فعالیت همواره بی تاثیر از همدیگر نبوده اند. بی شک می توان پذیرفت که ادبیات داستانی، شعر، هنر و سایر عرصه های فعالیت و اندیشه در سطح دانشگاه و جامعه در دهه ۴۰ بسترها و زمینه هایی است که روشنفکران ایران از راه ترجمه و تالیف آثار هنری دیگر بر روی نیروی دانشجویی به عنوان نیروی آگاه، پیشرو، خواهان تغییر و نیروی محرکه جامعه تاثیر گذاشته اند. پیشگامی این جنبش دانشجویی برای انتخاب راه مبارزه مسلحانه در کردستان دهه چهل، زمینه را برای چرخیدن بسیاری از دانشجویان، روشنفکران و نیروی طبقه متوسط به سوی جنبش چریکی به نوعی نشان داد. هر چند در بررسی ها و مطالعات در این زمینه کمتر به آن توجه شده است. مهدی فتا پور میگوید: « صمد بهرنگی در سال ۱۳۴۷ در گذشت و نوشته های وی در سال ۱۳۴۶ و قبل از آن نوشته شده اند. در این زمان، بحث مبارزه چریکی در محافلی که صمد به آنها تعلق دارد در آغاز کار است و هنوز دو سال تا نوشته شدن " رد تئوری بقا " امیر پرویز پویان و " مبارزه مسلحانه هم استراتژی و هم تاکتیک " مسعود احمد زاده زمان لازم است.

اما آرمان خواهی، فداکاری و دلاوری ماهی سیاه کوچولو، سمبل رادیکالیسم و رمانتیسیم همه آن نسلی شد که می خواست دگرگونی های بزرگ را موجب شود. این سمبل در آن دوران توسط روشنفکرانی که هیچ مناسبتی با جنبش چریکی ندارند نیز پذیرفته شد. آنچه دانشجویان و روشنفکران را به حمایت از مبارزه چریکی جلب می کرد، نه این ایده ها بلکه مبارزه جویی و رادیکالیسم نهفته در این شکل از مبارزه بود. (سایت فارسی بی بی سی، ۱۸ بهمن ۱۳۸۹، فدیایان و جنبش دانشجویی - روشنفکری ایران در دهه پنجاه)

این در حالی است که اسماعیل شریف زاده در سال ۱۳۴۵ به همراه تنی چند از جوانان انقلابی کرد، کمیته انقلابی حزب دموکرات کردستان را به قصد شروع مبارزه چریکی - دهقانی با عنصر روشنفکری - دانشجویی نیروهای جوان و پیشرو کرد بنیان گذاری می کند. این سرآغازی است برای کلید خوردن جنبش چریکی و مسلحانه که در اصل از دل روحیه مبارزاتی، رادیکالیسم و رمانتیک دانشجویی زاده می شود. حرکت و خیزشی انقلابی در کردستان سنگر همیشگی آزادی در برابر دیکتاتوری و استبداد با بهره گیری از آرمانی انسانی و دموکراتیک، صفحه ای دیگر از مقاومت و مبارزه را ترسیم می کند. این پیشگامی در مبارزه با دیکتاتور بر اندیشه و گفتمانی بومی، دموکراتیک، منطقه ای و جهانی بنا گردیده بود. در مقطع مورد نظر این منظومه فکری دموکراتیک، پیشرو و نواندیش برای سایر جنبش ها و مبارزات مورد توجه و کانون ارتباط قرار می گیرد. در تقویم مبارزات دانشجویی ۱۲ اردیبهشت سال ۱۳۴۷ برای همیشه جاودانه می شود. چرا که روشنفکر انقلابی و آغاز گر مبارزه چریکی کرد (جنبش دانشجویی) در مبارزه با نیروهای سرکوبگر و اشغالگر کردستان، در همین روز در یکی از روستاهای "بانه" به شهادت می رسد. اما یاران و همسنگران این راه را با ایمان به مبارزه و پیروزی به شیوه های مختلف ادامه دادند. ادامه و مبارزه ای که در رود پر خروشان جنبش ملی و دموکراتیک کردستان تا به امروز همچنان تداوم دارد.

دون کیشوتهای سیاسی

علی اسماعیل نژاد

همه دون کیشوت را می شناسیم، قهرمانی که عدم درک آن از محیط اطراف و رویدادهایی که در سر راه وی قرار میگرفت او را قهرمان نمود. فردی که خود محوری و برداشت ذهنیش از رویدادهای اطراف اساس کردار و رفتار وی بود. آیا دون کیشوت یا دونکیشوتها در دنیای واقعی نیز وجود دارند؟

آیا هستند کسانی که عدم درک از واقعیت آنها را به قهرمانی تبدیل کرده باشد و یا هستند کسانی که عدم درک آنها از رویدادها و چشم بستن بر آن رویدادها، آنها را به بزرگانی تبدیل کرده باشد

در تاریخ معاصر یا بهتر است بگویم در تاریخ تشکیل دولت مدرن در ایران کم نیستند دون کیشوتهایی که در جامعه ایران قهرمان شده‌اند؛ با این تفاوت بزرگ که دون کیشوتهای سیاسی ایران نماد مقاومت و مبارزه و گاه آزادیخواهی هستند نه حماقت.

جنبش سبز سه سال پیش با یک راهپیمایی اعتراضی اعلام موجودیت نمود. در شرایط حال جنبشی که اولین حضور خود را با راهپیمایی اعتراضی بالغ بر ۲ میلیون نفر آغاز کرد در انگمایی کامل بسر میبرد، علی رغم اینکه هیچ کس خود را رهبر این جنبش نمی خواند اما آنچه که نمایان بود تلاش جمعی برای رهبری کردن این جنبش وجود داشت، جمعی با محوریت اصلاح طلبی در تلاش بودند کاندیداهای بازنده انتخابات را رهبر جنبش اعلام نمایند.

خواست و اعتراض با "رای من کو" آغاز گردید اما با شعار بازگشت به "دوران طلایی" میخواست تداوم پیدا نماید.

با رسانه‌ای کردن هر چه بیشتر خواست اصلاح طلبها که خود را رهبریت جنبش قلمداد میکردند آنچه نمایان شد، تلاش برای دمکراتیزه کردن ایران که (خواست اکثریت بدنه جنبش بود) در میان نبود، بلکه تلاشی در راستای بازگشت به قدرت تنها نامی است که میتوان بر خواسته و شعارهای رهبری جنبش سبز گذاشت.

آیا اساساً میتوان ادعا نمود در تاریخ معاصر ایران دوره‌ای طلایی برای دموکراسی و حقوق بشر وجود دارد. رهبریت جنبش سبز دوران آقای خمینی را "دوره طلایی" نظام موجود و به صورت غیره مستقیم دوره دموکراسیخواهی تلقی میکردند، در حالی که در دوره این آیت الله بیشترین تلاش صورت گرفت تا ایرانی غیره دموکرات، یک شکل و بر اساس تمرکز قدرت بنیاد نهاده شود.

مطرح نمودن شعار " بازگشت به دوران طلایی " نه تنها زمینه رشد بیشتر و شکلگیری جنبشی سراسری را فراهم ننمود بلکه آغازی برای شکلگیری شکاف در جنبش شد. در این میان درخواست رهبری جنبش و بدنه آن با تناقضاتی فراوان روبرو بود و رهبران جنبش سبز با مطرح نمودن این شعار تلاش نمودند برای خواست دموکراسی خواهی مردم خطی قرمز تعیین نمایند و جمهوری اسلامی و آقای خمینی را خط آن دموکراسی تلقی نمودند. خط قرمز برای جنبش در شرایطی بدین شیوه از طرف رهبران اصلاح طلب آن طرح گردید که به جرئت میتوانیم اظهار نمایم که بدنه جنبش در واقع پوشش اصلاح طلبی را تنها برای جلوگیری از سرکوبهای گسترده که در گذشته جریانات سیاسی متفاوت با آن روبرو شده بودند انتخاب کرده بود.

و نکته قابل بحث در این است که اساس سرکوبها جریانات سیاسی متفاوت و تلاش برای تشکیل یک جریان در جامعه ایران در "دوران طلایی" رویداده بود. و یا به زبانی دیگر بدنه جنبش متشکل از افرادی بود که سرکوبها گسترده "دوران طلایی" آنها را به زیر پوست شهر کشیده بود. پس میتوانم با تاکید اظهار نمایم که بدنه جنبش سبز خواهان دموکراسی و آزادی اجتماعی بود آنچه که در "دوران طلایی" محلی از اعراب نداشت.

طرح چنین شعاری برای مردم و گروه های سیاسی متفاوت که در پی سرکوبهای گسترده دهه ۶۰ به جریانات زیرزمینی تبدیل شده بودن، در واقع به منزله تجربه دوباره دورانی از تاریخ معاصر بود که آکنده از وحشت و سرکوب بود نه امیدی برای فردای بهتر و حصول

آرزوی دیرینه ایرانیها، یعنی شکلگیری نظامی بر اساسی دموکراسی، حقوق بشر و آزادیهای اجتماعی.

طراحان این شعار که محافظه کارانی سیاسی بودند و تلاش داشتند آنچه خود مناسب ایران میدانند دموکراسی بنامند، زمینه اختلاف و شکاف را در بدنه و رهبریت جنبش سبز را فراهم نمودند و عملاً "آبی به جوی" سرکوبگران جنبش جاری نمود.

طراحان شعار بازگشت به "دوران طلایی" قبل از آنکه رهبرانی مبارز باشند دون کیشوتهای سیاسی هستند که توهم خودباوری و خود محوری، آنها را از درک درست خواسته مردم و نیز شرایط واقعی ایران بازداشت و جنبش را به طرف اغمای زودرس کشانید.

رهبران این جنبش بر این باور نبودند که خواسته‌های بر گرفته از واقعیت اجتماعی، سیاسی ایران میتواند غولهایی گردند که جنبش را به اغما بکشانند آنها خواسته بدنه جنبش و مردم ایران را آسیایی بادی تصور میکردند و بر این باور بودند که آنها میتوانند با این خواسته روبرو شوند و آن را باری دیگر و در راستای دیدگاه خود قربانی نمایند.

رهبران جنبش در تلاش بودند که شرایط سیاسی و اجتماعی ایران را نادیده بگیرند و اختلافات و خواسته‌هایی را که بعد از چندین دهه سرکوب، محو نگردیده بودند را بی اهمیت جلوه دهند و آنچه خود تصور میکردند واقعیت سیاسی - اجتماعی ایران است، به بدنه جنبش قالب نمایند.

رهبری جنبش در سدد بود از طریق مطرح نمودن شعار "دوران طلایی" خود را از جوابگویی به خواسته‌های متفاوت و اساسی بدنه مبرا نماید.

آنها برخوردی محافظه کارانه در برابر خواستی برخاسته از واقعیت‌های اجتماعی، سیاسی و حقوقی انتخاب نمودند، در شرایطی که نیروی توتالیتر نیز در سرکوب گسترده بدنه هیچ شبه‌های به خود راه نمیداد.

پس در واقع یکی از دلایل اغمای کنونی جنبش سبز عدم پاسخگویی به پرسشهای اساسی جامعه سیاسی بود. پرسشهای که در نگاه اول و قبل از تحول مطرح گردیدند و با مطرح نمودن شعار "دوران طلایی" شبهه در پاسخگویی به این پرسشها بیشتر گردید. دو پرسش زیر از اساسیترین پرسشها است که عدم جوابگویی به آن زمینه اغمای سیاسی جنبش سبز را آفریده است.

۱: دمکراسی در ایران به چه شیوه پیاده خواهد شد؟

۲: آینده سیاسی و حقوقی ملل ایرانی چگونه تامین خواهد گردید؟

رهبران جنبش بر این عقیده بودند که در شرایط که نیرو سرکوبگر و قدرتمند وجود دارد، جوابگویی به این پرسشها زمینه سرکوب را گستردهتر خواهد نمود، در حالی که عدم جواب به این سوالات سدی برای گسترش جنبش گردید و قدرت نیروی سرکوبگر را در نقاط خاصی متمرکز نمود.

پس عدم درک واقعی از شرایط اجتماعی، سیاسی و حقوقی در ایران از طرف سران جنبش سبز یکی از علل اغما و غیره کار بودن این جنبش بوده است.